

Ο ΚΟΙΝΟΣ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΣΤΟΙΧΕΙΟΝ ΕΝΟΤΗΤΟΣ ΤΩΝ ΕΥΡΩΠΑΙΩΝ *

ὑπὸ Γ. Μ. ΠΑΠΑΧΑΤΖΗ

Συμβούλου τῆς Ἐπικρατείας

Καθηγητοῦ τῆς Παντείου Ἀνωτάτης Σχολῆς Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν

...Οἱ θεσμοὶ τότε μόνον εὐδοκιμοῦν, ὅταν εὐρίσκουν ἐρείσματα καὶ εἰς τὴν λαϊκὴν ψυχὴν. Πεῖρα μακρά, ἐκ τῆς ἱστορίας τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τοῦ δημοσίου βίου τῶν ἐπὶ μέρους λαῶν κάθε ἐποχῆς, ἔχει ἐπαληθεύσει τὸ κύρος τοῦ ἀξιώματος, ἐπανειλημμένως καταδείξασα τὴν βασιμότητα αὐτοῦ. Εἰς πλείστους τομεῖς ἐφηρμοσμένων πολιτικῶν ἐπιστημῶν ὑπῆρξαν θεσμοὶ ἐντελέστατα διατυπωθέντες ὑπὸ θεωρητικῶν ἢ πολιτικῶν ἀνδρῶν, μὲ πλήρη νομικὴν διάταξιν τῆς ὕλης των, μὲ καταστατικούς χάρτας ἄνευ τῆς ἐλαχίστης ἐλλείψεως ἢ κενοῦ, μὲ κανονιστικὰ κείμενα ἄρτια, κείμενα ἀντιμετωπίζοντα ὅλας τὰς δυνατὰς περιπτώσεις ἐφαρμογῆς των, οἷτινες θεσμοὶ ὁμως ἐν τῇ πράξει ἠστόχησαν καὶ τελικῶς ἀπέτυχον, διότι εὐρέθησαν αἴφνης ἀπεστερημένοι τοῦ κυριωτέρου ἀπαραιτήτου διὰ τὴν εὐόδωσιν αὐτῶν θεμελίου : τῆς συμβολῆς παραγόντων ζωντανωτέρων ἀπὸ τὰ ἀπλᾶ γραπτὰ κείμενα, ἰδιαζουσῶν δηλαδὴ συνθηκῶν πολιτικοῦ καὶ κοινωνικοῦ βίου καὶ δυνάμεων, αἷτινες ἐμφωλεύουν μέσα εἰς τὴν ψυχὴν καὶ εἰς τὴν συνείδησιν τῶν λαϊκῶν μαζῶν.

Δὲν πρόκειται μόνον περὶ τῆς εἰς νεοπαγεῖς πολιτείας τοῦ 18ου καὶ ἰδίᾳ τοῦ 19ου αἰῶνος μεταφυτεύσεως θεσμῶν δεδοκιμασμένων εἰς προηγμένας χώρας μὲ μακραίωνα ἱστορικὴν παράδοσιν καὶ ἰδίᾳ παράδοσιν ἀσκήσεως ἐλευθέρου πολιτικοῦ βίου. Δὲν πρόκειται μόνον διὰ τὰς πρώτας ἐκάστοτε δεκαετίας καθιερώσεως συνταγματικοῦ καθεστῶτος εἰς χώρας εἰθισμένας ἐπὶ αἰῶνας εἰς βίωσιν ὑπὸ τὸ κράτος ἀπολυταρχικῶν πολιτευμάτων. Πρόκειται ἀκόμη καὶ διὰ τὰς ἀρχικὰς προσπαθείας ὀργανώσεως ἐνιαίων καὶ καθολικοῦ κύρους θεσμῶν πολιτικῆς τάξεως καὶ ἐνόμου τάξεως, αἷτινες ἔλαβον χώραν κατὰ τὰς πρώτας δεκαετίας τοῦ μεσοῦντος αἰῶνος εἰς τὴν Δύσιν, εἰς πλαίσια χώρου εὐρύτερα ἐν σχέσει πρὸς τὰ τῶν ἐθνικῶν κρατῶν. Ἡ Κοινωνία τῶν Ἐθνῶν, ἣτις εἶχεν ἄρτίως κατὰ θεωρίαν ὀργανωθῆ, μὲ τοὺς καταστατικούς

* Ἐναρκτήριος ὁμιλία τῆς σειρᾶς μαθημάτων-διαλέξεων ἐπὶ τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ, τῆς ὀργανωθείσης κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1958 ὑπὸ τῆς ἐν Ἀθήναις ἑλληνικῆς ομάδος καὶ ἐθνικῆς γραμματείας τῆς Εὐρωπαϊκῆς Κινήσεως Νέων (« Mouvement européen - Campagne européenne de la jeunesse »). Αἴθ. «Παρνασσού», 10 Ἰανουαρίου, 1958.

της χάρτας και με την τόσην πληρότητα τῶν νομικῶν κανονιστικῶν της διατάξεων, ὑπὸ τὴν δημιουργικὴν πράγματι πνοὴν τοῦ θεωρητικοῦ και ὀραματιστοῦ προέδρου τῶν Ἑνωμένων Πολιτειῶν ἀειμνήστου Wilson — και ἦτις εἶχεν ἄλλως τε ἐπ' ἀρκετὸν χρόνον λειτουργήσει κατὰ τὴν χρονικὴν περίοδον τοῦ μεσοπολέμου και εἶχε μάλιστα ἐπιτύχει και ὠρισμένα ἀξιόλογα ἀποτελέσματα εἰς περιπτώσεις ἀντιθέσεων και διενέξεων μεταξύ τινων ἐκ τῶν μελῶν αὐτῆς ἐπικρατειῶν — δύναται νὰ ἀποτελέσῃ πρόσφορον παράδειγμα τοῦ φαινομένου τούτου τῆς πολιτικῆς ζωῆς, περὶ τοῦ ὁποίου ἀνωτέρω ὠμιλήσαμεν. Ἡ τελικὴ ἀποτυχία της ὀφείλεται ὄχι μόνον εἰς τὰς ἐνωρὶς γενομένας ἀπ' αὐτῆς ἀποσκιρτήσεις μεγάλων και ἰσχυρῶν μελῶν της και εἰς τὴν ἔλλειψιν ἐκτελεσθηρίου δυνάμεως διὰ τὴν ἐπιβολὴν τῶν ἀποφάσεων της ἐπὶ τῶν ὑπολειφθέντων μελῶν, ἀλλ' ἰδίᾳ εἰς κάτι βαθύτερον, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐν τελευταίᾳ ἀναλύσει προήρχοντο και ὅλα τὰ ἀνωτέρω ἀσθενῆ σημεῖα της. Εἰς τὸ ὅτι ὡς θεσμὸς δὲν εἶχεν αὐτὴ καταστῆ «κοινὴ πίστις», εἰς τὸ ὅτι ἐβάλλετο πανταχόθεν ἀπὸ δυνάμεις πανισχύρους, τὰς ἐκ πολλῶν αἰώνων ἱστορικῆς παραδόσεως ἐνισχυμένας ἐθνικὰς κυριαρχίας τῶν κρατῶν-μελῶν, εἰς τὸ ὅτι οἱ λαοὶ — ἰδίᾳ δ' ὄχι τόσον οἱ ἀγγλοσάξονες και οἱ λατῖνοι, ὅσον κυρίως οἱ τῆς κεντρικῆς Εὐρώπης — δὲν εἶχον καταστῆ ἠθικῶς και πολιτικῶς και ψυχοπνευματικῶς ὄριμοι δι' ἓνα τοιοῦτον κολοσσιαῖον θεσμὸν ἐννόμου τάξεως ἐπὶ τῆς οἰκουμένης.

Ὁ θεσμὸς εἶχεν ἐπωμισθῆ τὸ βάρος μιᾶς εὐθύνης κοσμοϊστορικῆς ἀξίας και σημασίας. Εἶχεν ἀναλάβει τὴν τήρησιν τῆς εὐταξίας εἰς τὸν κόσμον, τὴν διασφάλισιν τοῦ νόμου και τῆς τάξεως ἐπὶ τῆς ὕδρογείου και πρὸ παντὸς εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἐν τούτοις μία τόσον ὕψηλὴ τοῦ θεσμοῦ ἀποστολὴ δὲν εἶχεν εὖρει τὴν ὀφειλομένην ἀνταπόκρισιν εἰς τὴν ψυχὴν τῶν λαῶν. Ἦτο δὲ τότε ἀποκαρδιωτικὸν νὰ βλέπη τις εἰς τὰς ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ πολιτισμοῦ χώρας — ὅπως εἰς τὴν βόρειον Ἰταλίαν και εἰς τὴν Γερμανίαν — τὰς λαϊκὰς μάζας κατὰ τὴν τετάρτην δεκαετηρίδα τοῦ αἰῶνος μας νὰ μὴ ἀντιδροῦν ἐπαρκῶς κατὰ τῆς ἐπιβολῆς μιᾶς δυναμικῆς μειοψηφίας, ὅπως τοῦ φασισμού εἰς τὴν πρώτην και τοῦ ναζισμού εἰς τὴν δευτέραν.

Θὰ ἔπρεπε νὰ τονισθῆ και αὐθις, νὰ τονισθῆ πολλὰς φορές, ἡ ἀλήθεια τοῦ ἀξιώματος αὐτοῦ, εἰς τρόπον ὥστε νὰ τὸ ἀφομοιώσουν και νὰ τὸ ἐγκλωπθοῦν πλήρως οἱ ἀνήκοντες εἰς τὴν νεωτέραν ἰδίᾳ γενεάν, ἦτις ἔρχεται νὰ μᾶς διαδεχθῆ ἐπὶ τῆς σφαίρας ταύτης : ὅτι οἱ θεσμοὶ τότε μόνον εὐδοκιμοῦν, ὅταν εὐρίσκουν ἐρείσματα και εἰς τὴν λαϊκὴν ψυχὴν. Ἡ «κοινὴ πίστις», ἡ ἀνάπτυξις κοινῆς συνειδήσεως, ἡ διαμόρφωσις παγκοσμίου κοινῆς γνώμης, τὰ ἰσχυρὰ «ρεύματα ἰδεῶν» ἀποτελοῦν στηρίγματα τῶν θεσμῶν, βάθρα αὐτῶν ἀκλόνητα, ἀσυγκρίτως ἰσχυρότερα ἀπὸ τὴν πληρότητα τῆς θεωρητικῆς αὐτῶν ὀργανώσεως και ἀπὸ τὴν ἀρτίαν αὐτῶν γραπτὴν διατύπωσιν εἰς καταστατικούς χάρτας και εἰς παντὸς εἶδους κείμενα. Τὰ πανίσχυρα αὐτὰ πνευματικὰ και ἰδεολογικὰ ρεύματα εἶναι ἱκανά, πολὺ περισσότερον ἀπὸ τὰ ψυχρὰ κείμενα, νὰ κάμουν τοὺς λαοὺς νὰ μεγαλοουργήσουν, ὅπως τόσα ἐκ τῆς ἱστορίας

τοῦ πολιτισμοῦ διδάγματα ἱστορικῆς πείρας ἔχουν καταδείξει. Συναγείρουν τὰ πλήθη, προκαλοῦν ἐνθουσιασμούς, κάμνουν τοὺς λ οὺς ἱκανοὺς καὶ μὲ μικρὰ ἀκόμη μέσα νὰ φέρουν μεγάλα ἀποτελέσματα, ἀναδεικνύουν ἡγέτας ἀξιόους τῶν περιστάσεων, ἐμπνέουν τὴν ἔλξιν διὰ τὸν ἀγῶνα καὶ διὰ τὴν θυσίαν καὶ ἐν γένει ἔχουν μίαν δύναμιν καὶ μίαν πνευματικὴν ὠραιότητα, αἱ ὁποῖαι ἔρχονται εἰς τόσῃν ἀντίθεσιν μὲ τὴν ἡρεμον ἀτμόσφαιραν τῶν σπουδαστηρίων τῶν θεωρητικῶν καὶ τῶν νομομαθῶν, ὅπου καταρτίζονται τὰ σχέδια τῶν καταστατικῶν κειμένων, τὰ ὑποβαλλόμενα κατόπιν πρὸς ἐπιψήφισιν εἰς τὰ συνέδρια τῶν ἀντιπροσώπων καὶ εἰς τὰς συνελεύσεις . . .

Καὶ ἔχουν αὐτὴν τὴν δύναμιν καὶ αὐτὴν τὴν ἠθικὴν ὠραιότητα τὰ πανί-σχυρα αὐτὰ πνευματικὰ ρεύματα καὶ αἱ ἀξιολογικαὶ αὐταὶ πεποιθήσεις, ἐπειδὴ ἀνταποκρίνονται εἰς τύπους αἰωνίους, εἰς αἰωνίας ἀξίας, αἵτινες ἐμφωλεύουν μέσα εἰς τὴν λαϊκὴν ψυχὴν. Μερικαὶ ἐκ τῶν αἰωνίων αὐτῶν ἀξιῶν εἶναι ὑψηλὰ ἰδεώδη, ὅπως ἡ πατρίς, τὸ ἔθνος, τὰ ἰδανικά τῆς ἐλευθερίας, τοῦ νόμου, τῆς ἐννόμου τάξεως, τῆς ἰσχύος ἐν τῇ ἐνώσει, τῆς ἐθνικῆς καὶ πολιτικῆς καὶ οἰκονομικῆς ἐνότητος, τῆς πορείας πρὸς μίαν καλλιτέραν ἐκάστοτε συλλογικὴν ζωὴν. Εἶναι ἰδέαι-τύποι, ἀξίαι αἰώνιαι καὶ πάντοτε ζωνταναί. Ἄν δὲ αἱ εἰδικώτεραι μορφαί, αἱ ὅψεις, ὑπὸ τὰς ὁποίας ἐμφανίζονται αὐταὶ ἐκάστοτε εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ πολιτισμοῦ, παραλλάσσουν κάπως κάθε φοράν, ἂν αἱ ἀξίαι αὐταὶ μεταπλάσσωνται ὡς πρὸς τὴν ἐξωτερικὴν των ἐμφάνισιν μὲ τὴν πάροδον τῶν ἑκατονταετηρίδων κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἱστορικῆς πορείας τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς οἰκουμένης, τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι αἱ αἰώνιαι αὐταὶ ἀξίαι ἐπιζητοῦν κάθε φοράν τὰ πλαίσια τῆς ἐποχῆς των. Οὕτω προσαρμόζε-ται ἐκάστοτε ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἡ ἐξωτερικὴ των ἐμφάνισις, ἡ μορφή των, πρὸς τὰ ὑπὸ τῶν συνθηκῶν τῆς πορείας συλλογικῆς ζωῆς ἐνδεικνυόμενα καθ' ἐκάστην ἐποχὴν μέτρα. Δὲν παύουν νὰ εἶναι αἰώνιαι ἀξίαι, πάντοτε ζωνταναί, ἐκ τῆς αὐτῆς ὑπερβατικῆς πηγῆς ἐκπορευόμεναι, ἀναλλοίωτοι ὡς πρὸς τὴν ὑψὴν καὶ τὴν οὐσίαν αὐτῶν καὶ ἄθικτοι κατὰ τὴν πνευματικὴν των ὠραιότητα, ἔστω καὶ ἂν μεταβάλλεται τὸ διαμέτρημα τῶν συγκεκριμένων μορφῶν ὑπὸ τὰς ὁποίας ἐκάστοτε ἐμφανίζονται αὐταὶ κατὰ τὴν πορείαν τῆς ἱστορίας τοῦ πολιτισμοῦ.

Τὰ ἰδεώδη τῆς πατρίδος καὶ τῆς ἐλευθερίας, αἱ αἰώνιαι ἀξίαι τοῦ ἀγῶνος καὶ τῆς θυσίας, εἶχον τὴν αὐτὴν δύναμιν καὶ τὸ αὐτὸ ἠθικὸν κάλλος, ἐμπερι-εἶχον τὴν αὐτὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν αὐτὴν πραγματικότητα καὶ κατεῖχον ἐξ ἴσου ὑψηλὴν βαθμίδα ἐν τῇ ἱεραρχίᾳ τῶν ἀξιῶν ὑπὸ τὸ ἐδαφικὸν καὶ πολιτικὸν καθεστῶς τοῦ ἀρχαίου ἐλληνικοῦ ἄστεος (5ος καὶ 4ος αἰὼν π.Χ.), πρὸς τὴν δύναμιν καὶ τὴν πνευματικὴν ὠραιότητα, τὰς ὁποίας κατέδειξαν ἔχοντα τὰ αὐτὰ ὑψηλὰ ἰδανικά, ὅταν ἐνεφανίσθησαν εἰς ἄλλην καμπὴν πορείας τῆς ἱστορίας τοῦ πολιτισμοῦ, κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα, εἰς τοὺς ἀγῶνας ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας καὶ ἐνώσεως τῶν Ἑλλήνων ἀφ' ἐνός, τῶν Ἰταλῶν ἀφ' ἐτέρου, κατὰ τὴν ἱστορικὴν πραγματοποίησιν τῆς αὐτῆς μεγάλης πολιτιστικῆς ἀξίας τῆς πατρίδος, τῆς θυσίας διὰ τὴν ἐλευθερίαν καὶ διὰ τὴν ἔνωσιν, ἐν μὲν τῇ ἐλληνικῇ

χερσονήσω κατά τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ 19ου, ἐν δὲ τῇ ἰταλικῇ κατά τὸ δεύτερον ἡμισυ.

Ἐπετελέσθησαν τότε εἰς τὰς δύο μεσογειακὰς χώρας μὲ τὰς ἀσυγκρίτους περγαμηνὰς, μὲ τὴν ἀρχαίαν καὶ ἔνδοξον πολιτιστικὴν παράδοσιν, εἰς τὰς μήτρας αὐτὰς τοῦ συγχρόνου πνευματικοῦ πολιτισμοῦ μὲ τὸν οἰκουμενικὸν τώρα πλέον χαρακτῆρα, ἐπετελέσθησαν ἀντίστοιχα πρὸς τὰ ἐν τῷ ἀρχαίῳ ἑλληνικῷ πνεύματι ἔργα ἡρωικὰ καὶ ἐξ ἴσου μεγαλόπνοα. Τὰ μέτρα τῆς ἱστορικῆς ἐποχῆς εἶχον μεταβληθῆ, αἱ συνθήκαι πορείας συλλογικῆς ζωῆς ἦσαν τώρα διάφοροι, ἡ ἐθνικὴ συνείδησις εἶχεν ἀναπτυχθῆ εἰς εὐρύτερα πλαίσια. Δὲν ὑπῆρχον πλέον Πλαταιεῖς αἰσθανόμενοι τοὺς μὲν Ἀθηναίους ὡς φίλους καὶ συμμάχους, τοὺς δὲ Λάκωνας ἢ Θηβαίους ὡς ἐχθρούς, ἀλλ' ἠσθάνοντο ὅλοι ὡς Ἕλληνες. Δὲν ὑπῆρχον πλέον Σικελοὶ αἰσθανόμενοι ὡς ξένους τοὺς Λομβαρδούς ἢ τοὺς Ἐνετούς, ἀλλ' ἠσθάνοντο ὅλοι ὡς Ἴταλοί.

Κατὰ δὲ τὰς τελευταίας δεκαετίας τοῦ 19ου, ἰδίᾳ δὲ κατὰ τὸν τρέχοντα 20ὸν αἰῶνα, ἡ ἱστορικὴ πραγματοποίησις τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος ὑψηλῶν ιδεωδῶν ἔλαβε χώραν εἰς διαμέτρημα ἀκόμη μεγαλύτερον, ἐν τῷ Νέῳ Κόσμῳ, πέραν τοῦ Ἀτλαντικοῦ. Ἡ ἐθνικὴ συνείδησις τῶν βορειοαμερικανῶν εὔρε τὴν πλήρη ἀνάπτυξιν αὐτῆς ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τῶν πατέρων μας καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας.

Εἶναι ὁμῶς χαρακτηριστικόν, ὅτι παρὰ τὴν τεραστίαν αὐτὴν μεταξὺ ἀρχαίου καὶ συγχρόνου πνεύματος διαφορὰν πραγματοποιήσεως τοῦ ιδεώδους, διαφορὰν πολὺ μεγάλην πράγματι εἰς πληθυσμιακὴν σύνθεσιν καὶ εἰς ὑλικὴν ἰσχὺν καὶ εἰς ἑδαφικὰ πλαίσια, εἶναι χαρακτηριστικόν ὅτι οὐδεὶς τῶν ἀμερικανῶν θεωρητικῶν τοῦ πολιτισμοῦ τοῦ 20οῦ αἰῶνος, οὐδεὶς τῶν ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ δημοσιολόγων ἢ πολιτειολόγων ἢ φιλοσόφων τῆς ἱστορίας τοῦ πολιτισμοῦ τοῦ 19ου, διενοήθη ποτὲ νὰ ψέξῃ ὡς ἀσήμαντα εἰς ἕκτασιν τὰ ἑλληνικὰ ἐπιτεύγματα, ὡς πολὺ μικρὰς τὰς ἐν τῷ ἀρχαίῳ ἑλληνικῷ πνεύματι συναφεῖς ἀξιολογικὰς πεποιθήσεις ἢ νὰ κατηγορήσῃ ὡς ὑπερβολικὰ στενὴν τὴν ἱστορικῶς πραγματοποιηθεῖσαν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα περὶ πολιτείας, περὶ ἐπικρατείας καὶ περὶ κρατικοῦ συγκροτήματος ἰδέαν ὑπὸ τὸ ἑδαφικὸν καὶ πολιτικὸν καθεστῶς τοῦ ἑλληνικοῦ ἄστεως. Τούναντίον μάλιστα, ἀναγνωρίζουν οἱ μεγάλοι τοῦ συγχρόνου πνεύματος τὴν χώραν μας ὡς τὴν κοιτίδα τῶν ἀξιῶν αὐτῶν : τοῦ νόμου ὡς διέποντος τὴν κοινωνικὴν ζωὴν, τῆς ἰδέας τῆς πατρίδος, τῆς ἐθελουσίας χάριν τῆς ἐλευθερίας, τῶν δημοκρατικῶν ἀρχῶν, τῆς πολιτικῆς ἐπιστήμης, τῆς ὀργανώσεως ἐλευθέρου πολιτεύματος. Διότι αἱ αἰώνια ἠθικὰ ἀξία, αἱ ἰδέαι-τύποι, ἀποτελοῦν ἰδεώδη ἐξ ἴσου ὑψηλὰ καὶ ἔχουν τὸ αὐτὸ πνευματικὸν κάλλος, τὸ αὐτὸ ἠθικὸν μεγαλεῖον, τὴν αὐτὴν δύναμιν νὰ ἐμπνέουν ἐνθουσιασμούς καὶ νὰ ἀναδεικνύουν ἥρωας μὲ τὴν ψυχὴν-φλόγα καὶ νὰ παρωθοῦν ὀλοκλήρους λαοὺς εἰς μεγάλας καὶ ὑψηλὰς πράξεις, ἔχουν μὲ μίαν λέξιν τὴν αὐτὴν ἠθικὴν ἀξίαν, εἴτε μικρότερα εἴτε μεγαλύτερα — ἀναλόγως τῶν ἱστορικῶν περιστάσεων — εἶναι τὰ ἑδαφικὰ καὶ τὰ ἀριθμητικὰ πλαίσια τῆς ἐποχῆς των ἐκάστοτε, εἴτε αὕτη εἴτε ἐκείνη εἶναι ἡ ἐπι-

φαινομένη μορφή των, ἢ ἐξωτερικὴ ὄψις των, εἰς ἐκάστην ἐπίκαιρον καμπὴν πορείας τῆς ἱστορίας τοῦ πολιτισμοῦ. Διότι τὸ ἠθικὸν τῶν ἀξιῶν αὐτῶν ἀνάστημα καὶ ἡ συναφὴς πρὸς αὐτὸ δύναμις των δὲν ἐξαρτῶνται ἐκ τῆς συγκεκριμένης μορφῆς των κατὰ τινὰ ἱστορικὴν στιγμήν. Ἡ περίπτωσις τῶν χιλίων ἐκ Πλαταιῶν ὀπλιτῶν καὶ ἡ ἀυθόρμητος προσέλευσις των εἰς τὸν Μαραθῶνα ἔμεινεν εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ πολιτισμοῦ ὡς δεῖγμα ἠθικοῦ μεγαλείου ἰσότημον καὶ ἰσοῦψές πρὸς τοὺς ὑπὲρ ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας καὶ ἐλευθερίας ἀμυντικούς ἀγῶνας μεγάλων καὶ πολυπληθῶν λαῶν τῆς συγχρόνου ἱστορίας.

Τὸ ἀρχαῖον ἄστυ, μὲ τοὺς ἐλευθέρους δημοκρατικούς θεσμούς του, μὲ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου, μὲ τὰ βουλευόμενα καὶ δικαστικὰ σώματα καὶ μὲ τὴν διάκρισιν τῶν ἐξουσιῶν του εἰς νομοθέτας, δικαστὰς καὶ ἄρχοντας, ἀποτελεῖ ἀπλὴν μικρογραφίαν τῶν τεραστίων εἰς ἕκτασιν καὶ εἰς πληθυσμὸν ἐπικρατειῶν τοῦ συγχρόνου κόσμου, ὡς φέρ' εἰπεῖν τῆς βορειοαμερικανικῆς συμπολιτείας ἢ τῆς βρεττανικῆς κοινοπολιτείας ἢ τῆς σοβιετικῆς ἐνώσεως. Ἐν τούτοις ὡς ἐνσάρκωσις τῆς αἰωνίας πολιτιστικῆς ἀξίας τῆς πολιτείας, τῆς ἐννόμου τάξεως, τοῦ εὐνομουμένου κρατικοῦ συγκροτήματος, ὡς πραγμάτων εἰς ἐνός ἠθικοῦ ιδεώδους ἀρτίως ὀργανωμένης συλλογικῆς ζωῆς, ἔχει μείνει τὸ ἀρχαῖον ἄστυ εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ πολιτισμοῦ καὶ κατέχει εἰς αὐτὴν θέσιν ἰσότημον καὶ ἐξ ἴσου σεβαστὴν πρὸς τοὺς ἀντιστοίχους κολοσσούς τοῦ συγχρόνου κόσμου. Ἐχει ἐν ἠθικὸν ἀνάστημα ὄχι κατώτερον ἀπὸ τὸ ἰδικόν των καὶ ἔχει ἐπιβληθῆ εἰς τὴν ἱστορικὴν μνήμην καὶ εἰς τὴν συνείδησιν τῆς ἀνθρωπότητος ὡς πρότυπον πολιτικῆς ὀργανώσεως, ὡς ἰδέα-τύπος, ὡς ὑψηλὸν δεῖγμα συγκροτήματος πολιτειακοῦ.

Ἡ σύγχρονος φιλοσοφία τῆς ἱστορίας δὲν ἔψεξε ποτὲ τὸ ἄστυ καὶ τὴν πολιτικὴν αὐτοῦ ὀργάνωσιν. Τὸ πολὺ ἐλέχθη ἀπὸ μερικούς συγχρόνους διανοητὰς τῆς δυτικῆς Εὐρώπης ὅτι ἔσφαλαν οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ ἐπὶ κεφαλῆς αὐτῶν πολιτικοὶ ἡγέται τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος, ἔσφαλαν ἀπολέσαντες τὴν εὐκαιρίαν μιᾶς ἀποτελεσματικῆς ὀμοσπονδιώσεως τῶν ἐλληνίδων πόλεων ἀπὸ τῆς Μακεδονίας μέχρι τοῦ Ταινάρου, ὁμοῦ μετὰ τῶν νησιωτικῶν καὶ τῶν παραλιακῶν ἐπικρατειῶν, ἀπὸ τῶν μικρασιατικῶν παραλίων μέχρι τῶν ἐν Σικελίᾳ καὶ ἐν νοτίῳ Ἰταλίᾳ ἀποικιῶν. Μία τοιαύτη συγκρότησις ὀμοσπονδίας ἐπὶ ἀρχῶν δημοκρατικῶν, κατὰ τὸ πρότυπον τῆς πολιτείας τῶν Ἀθηναίων ἐδραζομένη καὶ ἐπὶ βάσεων οὐσιαστικωτέρων ἐν σχέσει πρὸς τὰς παναρχαίας ἀμφικτυονίας ὀργανουμένη, ἤθελεν ἔκτοτε κρατύνει τὴν ἐθνικὴν συνείδησιν τῶν ἐλλήνων, ἤθελε προλάβει τὸν ἐπακολουθήσαντα πελοποννησιακὸν πόλεμον καὶ ἤθελεν ἐξασφαλίσαι ἐπὶ αἰῶνας ἴσως τὰ πρωτεῖα τῶν ἐλλήνων μέσα εἰς τὰ πλαίσια τοῦ ἀρχαίου κόσμου.

Οἱ Ἀθηναῖοι, ἐξελθόντες πανίσχυροι ἐκ τῶν περσικῶν πολέμων, εἶχον τὴν ἰκανότητα νὰ τεθοῦν ἐπὶ κεφαλῆς ἐνός τοιούτου μεγάλης πνοῆς σχεδίου καὶ θὰ κατάρθωναν νὰ τὸ πραγματοποιήσουν. Ἀλλ' ἔχασαν τὴν εὐκαιρίαν. Καὶ ὕστερον ἀπὸ ὀλίγας δεκαετηρίδας χωριστῆς πολιτικῆς ζωῆς, μὲ τὰς τοπικὰς ἀντιθέσεις — ἰδίᾳ μετὰξὺ δημοκρατικῶν καὶ ὀλιγαρχικῶν ἄστων — μὲ

τάς όπλοφορούσας τοπικάς έξουσίας, με την άντιζηλίαν και τον άνταγωνισμόν μεταξύ του ίωνικοῦ και του δωρικοῦ στοιχείου, επήλθεν ό πελοποννησιακός πόλεμος. Καί ηλθεν οὔτω ή μεγάλη πτώσις και έσβησε σύν τῷ χρόνω τὸ άστρον τῶν Έλλήνων, οί όποιοι κατέστησαν βραδύτερον ώριμοι δια την ξένην κατάκτησιν.

Και ό ιστορικὸς του μέλλοντος κάτι παρόμοιον πιθανῶς θα γράψη δια τους Εὐρωπαίους: "Ότι επέτυχον επί τέλους την όμοσπονδίωσιν και έσώθη ό,τι ητο δυνατόν να περισωθῆ. 'Αλλ' ότι έχασαν την εύκαιρίαν να τὸ κάμουν ένωρίτερον. Κατά τους δύο τελευταίους πρό τῆς έπιτεύξεως τῆς ένότητός των αιώνας, κατά τον 19ον και κατά τον 20όν, είχαν καταλήξει να περιστοιχώνται από άχανείς και πανισχύρους όμοσπονδιακάς επικρατείας. Καί τότε μόνον οί Εὐρωπαϊοι άφυπνίσθησαν και έσκέφθησαν ποίους κινδύνους συνεπάγονται ή διαίρεσις και ή διχόνοια.

Έν τούτοις, και μέχρι του 1914 ακόμη, τὰ πρωτεία των ησαν άδιαμφισβήτητα εις όλην την οίκουμένην. Είχον άσύγκριτον ύπεροχήν, πολιτικήν τε και οικονομικήν και πολιτιστικήν συγχρόνως. Μέχρι του 1914 δέν ύπῆρχον σχεδόν μεγάλοι δυνάμεις έξω από την μικράν ταύτην γωνίαν τῆς γῆς, έξω από την μικράν εις έκτασιν, αλλά μεγαλώνυμον ταύτην ήπειρον, με τὸ παγκόσμιον μέχρι πρό τινων δεκαετηρίδων κύρος. 'Αλλά δέν ητο μόνη ή ύλική δύναμις ή όποία ειχεν έντοπισθῆ έδῶ, οὔδ' ή οικονομική μόνον έφ' ολοκλήρου τῆς ύδρογείου έπιρροή. 'Η ύπεροχή ητο πρό παντός ύπεροχή ήθικῆς αίγλης και άπαράμιλλος επίσης ύπεροχή πνευματικοῦ πολιτισμοῦ. 'Απόγονοι Έλλήνων και Ρωμαίων, Κέλται και 'Ιβηρες και Λατῖνοι, Γερμανοί και 'Αγγλοσάξονες, Βαλλόνοι και Σκανδιναυοί, κατεῖχον μόνον αυτοί εις την στενήν κατ' έκτασιν, άλλ' ένδοξον ταύτην περιοχήν τῆς οίκουμένης περγαμηνάς άνεκτιμήτους, ήθικούς τίτλους, οί όποιοι ειχον έπαξίως κερδηθῆ υπό τῶν προγόνων των και ύπ' αυτῶν τῶν ιδίων, κατά την διάρκειαν ολοκλήρων αίωνων, χάρις εις τον θαυμαστόν ύμέναιον του μεσογειακοῦ πνεύματος με τὸ χριστιανικόν κήρυγμα και χάρις επίσης εις τον πλοῦτον ψυχῆς, τον όποιον οί πληθυσμοί τῶν βορειοτέρων περιοχῶν εισέφεραν και έξωτερίκευσαν εις παντός είδους πολιτιστικά ένεργήματα εις κάθε τομέα του πνεύματος. 'Η πολιτιστική κληρονομία ητο κοινή και κοινή ητο ή πορεία τῆς ζωῆς και κοινή ή θρησκεία και κοιναι αί εκ τῆς ιστορίας του πολιτισμοῦ παραδόσεις και κοιναι αί ιδεολογικαι κατευθύνσεις και αί επιδιώξεις εις τον τρόπον μιᾶς ανωτέρας πνευματικῆς ζωῆς, και κοινά τὰ ιδεώδη και αί ήθικαι αξίαι και κοινά τὰ ιστορικά πεπρωμένα. Καί όμως εις μίαν τόσο μικράν εις έκτασιν περιοχήν, εις τὸ άπλοῦν τουτο άκρωτήριο τῆς Εὐρασίας με την άσύγκριτον άρχοντικήν παράδοσιν, εύρέθη χώρος και δι' άντιθέσεις και δι' άντιζηλίαν και δι' άνταγωνισμούς και εύρέθησαν αίφνης δις άντιμέτωποι κατά τὰς πρώτας δεκαετίας του 20ου οί φορεῖς τῆς κοινῆς πνευματικῆς κληρονομίας.

Έπανελήφθη έδῶ δια μίαν ακόμη φοράν ή ιστορία και ό πελοποννησιακός πόλεμος δέν κατέστη δυνατόν και πάλιν να άποτραπῆ. Δέν κατέστη δυνατόν

νά ἀποτραπῆ, ἐλλείπει θεσμῶν ὀργανώσεως στηριζομένων εἰς τὴν κοινὴν πίστιν, ἐρριζωμένων εἰς τὴν λαϊκὴν ψυχὴν, ἐλλείπει ἀνεπτυγμένης κοινῆς συνειδήσεως περὶ κοινότητος ἱστορικῶν παραδόσεων καὶ ἱστορικῶν πεπρωμένων. Εἰς τὰ πλαίσια τῶν νεωτέρων χρόνων ἡ ἱστορία ἐπανελήφθη. Ἡ ἐμφύλιος σύγκρουσις διήρκεσε καὶ πάλιν τριάκοντα περίπου ἔτη, ὅπως καὶ κατὰ τὴν ἀρχαίαν ἐκείνην ἐποχὴν. Ἐμεσολάβησεν ἐκεχειρία καὶ ἐποχὴ μεσοπολέμου ὅπως καὶ τότε. Ἀπὸ τοῦ 421 μέχρι τοῦ 416 τότε, ἀπὸ τοῦ 1918 μέχρι τοῦ 1939 τώρα. Πτώσις ἐπιηκολούθησε τὸν ὀριστικὸν τερματισμὸν τῆς συρράξεως καὶ τότε καὶ τώρα. Πτώσις πολιτικῆς ἐπιρροῆς, οἰκονομικὴ καὶ πολιτιστικὴ πτώσις καὶ πτώσις κύρους τῶν ἠθικῶν καὶ τῶν ἀνθρωπιστικῶν ἀξιών καὶ τῆς αἰσθητικῆς συνειδήσεως.

Τὰ ἐκ τῆς ἱστορίας τοῦ πολιτισμοῦ διδάγματα διὰ τὴν σύγχρονον ἐποχὴν ὑπαγορεύουν τὴν ὅσον ἔνεστιν ἐγκαιροτέραν ἐγκαθίδρυσιν συνδέσεων πολιτικοῦ καὶ οἰκονομικοῦ χαρακτῆρος εἰς τὴν μικρὰν αὐτὴν μεταξὺ Μεσογείου καὶ βορείων θαλασσῶν περιοχὴν. Ἀλλὰ διὰ νὰ εἶναι ἀποτελεσματικὴ ἡ τοιαύτη ὀργάνωσις θεσμῶν, ἀπαραίτητον εἶναι νὰ εὖρη ἐρείσματα καὶ εἰς τὴν ψυχὴν τῶν λαῶν τῆς περιοχῆς αὐτῆς ἡ τοιαύτη ἀνάγκη τῆς ἀλληλεγγύης, ἀλληλεγγύης ἡ ὁποία ἤρχισε νὰ ἐνσαρκώνεται κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη εἰς οἰκονομικὰς κοινοπραξίας ἢ εἰς τὸν θεσμὸν τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Συμβουλίου. Δὲν εἶναι ἐπιθυμητὸν βέβαια οὔτε εὐκταῖον οὔτε καὶ δυνατὸν ἄλλως τε νὰ παραμερίσῃ τὴν χωριστὴν τοῦ ἱστορίαν καὶ τὰς ἰδιαιτέρας τοῦ παραδόσεις καὶ τὰ ἦθη τοῦ καὶ τὰς ἱστορικὰς του ἀναμνήσεις ἕκαστος τῶν ἐπὶ μέρος λαῶν τῆς περιοχῆς αὐτῆς. Εἶναι ὅμως δυνατὸν νὰ ἀρχίσῃ νὰ αἰσθάνεται ὁ καθεὶς ἐξ αὐτῶν ὅτι πολὺ ἰσχυρότεροι καὶ πολὺ σημαντικώτεροι — ἐν συγκρίσει πρὸς ὅσα τοὺς χωρίζουν — εἶναι οἱ δεσμοὶ οἱ ὁποῖοι τοὺς συνδέουν μεταξὺ των : Ἡ κοινὴ πολιτιστικὴ κληρονομία καὶ τὰ κοινὰ ἱστορικὰ πεπρωμένα κατισχύουν ἐναντι τῆς διαφορᾶς γλώσσης ἢ ἐναντι τῶν ἰδιαιτέρων ἱστορικῶν ἀναμνήσεων ἢ τῶν ἄλλων οἰωνδήποτε διαφορῶν, αἱ ὁποῖαι πάντοτε ὑπάρχουν μεταξὺ ὁμόρων καὶ αἱ ὁποῖαι δὲν εἶναι δυνατὸν βεβαίως νὰ παύσουν νὰ ὑπάρχουν. Ἀνάπτυξις κοινῆς εὐρωπαϊκῆς συνειδήσεως δὲν σημαίνει ἐξαφάνισιν τῶν διενέξεων. Σημαίνει ἐγκαθίδρυσιν θεσμῶν πρὸς « ἀνθρωπίνην » ἐπίλυσιν αὐτῶν καὶ πρὸς περιορισμὸν τῶν θηριωδῶν ἐνστίκτων τοῦ πρωτογονισμοῦ εἰς τὰ βάθη τῆς προϊστορίας, ὅπου εἶναι ἡ φυσικὴ περιοχὴ των, ἡ ἀποκλειστικὴ περιοχὴ ἐμφανίσεως αὐτῶν. Δὲν σημαίνει ἡ ἀνάπτυξις πανευρωπαϊκοῦ αἰσθήματος μείωσιν τοῦ ἐθνικοῦ αἰσθήματος. Σημαίνει ἀπλῶς τὴν ἐπίγνωσιν ὅτι αἱ ἱστορικαὶ περιστάσεις εἶναι σήμερον τοιαῦται, ὥστε τὰ συνενοῦντα τώρα τοὺς λαοὺς αὐτοὺς στοιχεῖα, τὰ σημεῖα ἐπαφῆς μεταξὺ των, τὰ σημεῖα τῆς κοινῆς των πορείας μέσα εἰς τὴν ἱστορίαν, βαρύνουν εἰς τὴν ἐποχὴν μας πολὺ περισσότερο ἀπὸ ὅσα τοὺς χωρίζουν. Καὶ ὅτι τὰ τελευταῖα αὐτά, αἱ διαφοραὶ καὶ αἱ συναφεῖς μὲ αὐτὰς διενέξεις, μικρότεραι ἢ μεγαλύτεραι, κατέληξαν πλέον νὰ ἔχουν τεθῆ εἰς δευτερεύουσαν μοῖραν, πρὸ τῶν αἰτημάτων ἀλληλεγγύης καὶ ἐνότητος, τὰ ὁποῖα οἱ ὄροι συλλογικῆς ζωῆς τῶν συγχρόνων καιρῶν ἔχουν προβάλει.

Αί συνθήκαι τοῦ συγχρόνου βίου εἶναι πράγματι τοιαῦται, ὥστε ἔχει ἤδη καταστῆ φανερόν, ὅτι οἱ λαοὶ τῆς περιοχῆς αὐτῆς εἴτε ὅλοι ὁμοῦ θὰ σωθοῦν εἴτε ὅλοι ὁμοῦ θὰ χαθοῦν.

Τὸ βαθύτερον δὲ στοιχεῖον ἐνότητος μεταξὺ τῶν Εὐρωπαϊῶν, ὁ πλέον ἀκλόνητος συνδετικὸς μεταξὺ των κρίκος εἶναι ἡ κοινότης τοῦ πνευματικοῦ πολιτισμοῦ, ἡ ἀνάγκη διασφαλίσεως τῆς κοινῆς πολιτιστικῆς κληρονομίας, ἡ δίψα ψυχῆς καὶ ἡ μέριμνα ὑπὲρ τῆς ἐπιβιώσεως αὐτῆς καὶ ὑπὲρ τῆς περαιτέρω ἀναπτύξεως αὐτῆς. Ἄν ἡ εὐρωπαϊκὴ ὁμοσπονδία καταστῆ κάποτε πραγματικότης, τοῦτο θὰ ἔχη γίνεῖ ὄχι μὲ τὴν ἀπλῆν κατάρτισιν καταστατικῶν κειμένων, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν σὺν τῷ χρόνῳ διαμόρφωσιν κοινῆς εὐρωπαϊκῆς συνειδήσεως. Χρήσιμοι εἶναι αἱ συνελεύσεις τῶν ἐκπροσώπων καὶ τὰ συναφῆ διεθνῆ συνέδρια, ἀλλ' ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον προέχει εἶναι νὰ ἀποκτήσῃ ἡ ἰδέα τὰς ρίζας τῆς πρὸ παντὸς μέσα εἰς τὴν λαϊκὴν ψυχὴν. Μόνον ὑπὸ τὴν τελευταίαν αὐτὴν προϋπόθεσιν οἱ μὲν ἐκλογεῖς Εὐρωπαῖοι κατὰ τὰς γενικὰς ἐκλογὰς τῶν εὐρωπαϊκῶν κοινοβουλίων τοῦ ἐγγύς — ἃς ἐλπίζωμεν — μέλλοντος θὰ ἔχουν ἐπίγνωσιν τῆς σημασίας τῆς ψήφου των, οἱ δ' ἐκλεγόμενοι ὡς μέλη τῶν εὐρωπαϊκῶν μελλοντικῶν ἐκείνων κοινοβουλίων θὰ εἶναι δυνατὸν νὰ αἰσθάνωνται ὅτι ἐκπροσωποῦσι τὰ συμφέροντα τοῦ εὐρωπαϊκοῦ χώρου γενικώτερον καὶ ὄχι μόνον τὰ τῆς ἰδιαίτερας των πατρίδος.

Ἡ δ' ἀνάπτυξις τῆς κοινῆς αὐτῆς πίστεως — τὸ ἀπαραίτητον τοῦτο τῶν οἰκείων θεσμῶν καὶ τῶν γραπτῶν κειμένων καὶ τῶν κανονιστικῶν διατάξεων θεμέλιον — δὲν δύναται ἄλλως νὰ ἐπιτευχθῇ, εἰμὴ ἂν εἰς ὅλας τὰς χώρας τῆς περιοχῆς αὐτῆς, καὶ πρὸ παντὸς εἰς τὰς μεγάλας χώρας τῆς δυτικῆς Εὐρώπης, γίνῃ κοινὴ συνείδησις ἡ μεγίστη καὶ βαρύνουσα σημασία τῆς κοινῆς πολιτιστικῆς κληρονομίας, ἡ βίωσις τῶν ἐπιτευγμάτων ἐνὸς κοινοῦ τρισχιλιετοῦς πνευματικοῦ πολιτισμοῦ, ὅστις ὡς εἴρηται εἶναι τὸ μᾶλλον σημαῖνον καὶ τὸ παγιώτερον καὶ τὸ μονιμώτερον στοιχεῖον συνοχῆς τῶν Εὐρωπαϊῶν. Οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Ρωμαῖοι εἶχον θέσει τὰς βάσεις του, ἀλλ' ἡ συμβολὴ τοῦ πνεύματος τῶν λαῶν τοῦ βορρᾶ καὶ τῆς δύσεως εἰς τὴν ἀνοικοδόμησιν τοῦ θαυμαστοῦ αὐτοῦ πνευματικοῦ οἰκοδομήματος ὑπῆρξε πράγματι τόσον ἀξιόλογος καὶ ἐκείνη, ὥστε ἔχει τοῦτο μείνει εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ πολιτισμοῦ ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν «δυτικὸς» ἢ «εὐρωπαϊκὸς» πολιτισμός. Εἶναι δὲ χαρακτηριστικὸν πόσην βαρύτητα ἔδωσαν κατὰ τὰς διαφόρους συνόδους τῶν διεθνῶν διασκέψεων καὶ οἱ πρωτεργάται τῆς εὐρωπαϊκῆς ἰδέας ἀπὸ τοῦ 1948 καὶ ἐντεῦθεν εἰς τὰ στοιχεῖα ἐνότητος τῶν Εὐρωπαϊῶν ἐπὶ τοῦ μορφωτικοῦ καὶ τοῦ πνευματικοῦ πεδίου.

Τὸ πρόβλημα τῆς εὐρωπαϊκῆς ἐνότητος ἀντεμετωπίσθη ἐξ ἀρχῆς ὑπὸ τὰς τρεῖς ὄψεις του : τὴν πολιτικὴν, τὴν οἰκονομικὴν καὶ τὴν πολιτιστικὴν. Εἰς τὴν διεθνῆ διάσκεψιν τῆς Χάγης τῶν ἀρχῶν Μαΐου 1948 συνεστήθησαν τρεῖς ἀντίστοιχοι ἐπιτροπαὶ μελέτης διὰ τὴν κατάρτισιν χωριστῶν σχεδίων καταστατικῶν διατάξεων, τόσον διὰ τὴν πολιτικὴν κοινότητα, ὅσον καὶ διὰ τὴν οἰκονομικὴν κοινοπραξίαν καὶ τέλος διὰ τὸν τομέα τὸν μορφωτικὸν καὶ

τόν πνευματικόν. Ἀκόμη δὲ περισσότερο χαρακτηριστικόν εἶναι ὅτι ἡ μὲν πολιτικὴ ὀργάνωσις οὐδεμίαν ἐπὶ τοῦ παρόντος οὐσιαστικὴν ἐξουσίαν ἔχει ἀποκτήσει, διότι τὰ δύο κυριώτερα ὄργανα τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Συμβουλίου, ἡ Συμβουλευτικὴ Συνέλευσις καὶ ἡ Ἐπιτροπὴ ἐξ ὑπουργῶν, ἔχουν — ὡς εἶναι γνωστὸν — ἀπλᾶς ἀρμοδιότητος γνωμοδοτικῶν ψηφισμάτων καὶ ὑποδείξεων καὶ συστάσεων μόνον. Ἡ δ' οἰκονομικὴ ὀργάνωσις εὐρίσκεται ἀκόμη εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς, μὲ τὸν Εὐρωπαϊκὸν Ὄργανισμὸν οἰκονομικῆς συνεργασίας καὶ μὲ τὴν θρυλουμένην κατὰ τοὺς τελευταίους μῆνας Εὐρωπαϊκὴν Ζώνην ἐλευθέρων συναλλαγῶν. Ἐνῶ ἀπ' ἐναντίας εἰς τὸν τομέα τὸν μορφωτικὸν καὶ τὸν πολιτιστικὸν ἡ ἰδέα τῆς εὐρωπαϊκῆς ἐνότητος ἔχει προχωρήσει εἰς οὐσιαστικὰ ἐπιτεύγματα.

Καὶ δὲν ἐννοοῦμεν μόνον τὴν σύστασιν τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Κέντρου πνευματικοῦ πολιτισμοῦ εἰς τὴν Γενεύην καὶ τὴν ἴδρυσιν τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Κολλεγίου εἰς τὴν Bruges. Γενικώτερον ὁ πνευματικὸς τομεὺς εἶναι ἡ μόνη σφαῖρα συζητήσεων, ἐφ' ἧς συνέπεσαν πάντοτε αἱ ἀπόψεις τῆς τε Συμβουλευτικῆς Συνελεύσεως καὶ τῆς ἐξ ὑπουργῶν Ἐπιτροπῆς, μολονότι τάσις τῆς τελευταίας εἶναι, ὡς ἡ πείρα ἔχει καταδείξει, νὰ περιορίζηται ἐκάστοτε εἰς τὸ ἐφικτόν, ἐνῶ ἡ Συμβουλευτικὴ Συνέλευσις, ὀλιγώτερον συντηρητικὴ, διακρίνεται συνήθως διὰ τὴν εὐρύτητα τῶν βλέψεών τῆς καὶ προχωρεῖ πολὺ πέραν τῶν ὧσων οἱ ἐκπρόσωποι τῶν κυβερνήσεων θὰ ἦσαν διατεθειμένοι νὰ δεχθοῦν.

Κοινὸν πάντως σκοπὸν ἀπετέλεσεν ἐπὶ τοῦ πνευματικοῦ πεδίου ἡ ἐπίτευξις στενωτέρων δεσμῶν διὰ τὴν κατὰ τὸ δυνατὸν τελεσφόρον προστασίαν τῆς μακραίωνος εὐρωπαϊκῆς πολιτιστικῆς κληρονομίας καὶ διὰ τὴν τελειότεραν ἀνάπτυξιν τῆς. Ἰδίᾳ δὲν διέφυγε τὴν προσοχὴν ἀμφοτέρων τῶν κυρίων ὀργάνων τοῦ Συμβουλίου τῆς Εὐρώπης — τῆς τε Συμβουλευτικῆς Συνελεύσεως καὶ τῆς Ἐπιτροπῆς ἐξ ὑπουργῶν — ἡ βασιμότης τῆς διαπιστώσεως ὅτι ὅσον περισσότερο ἐνισχύεται ἡ μορφωτικὴ καὶ πολιτιστικὴ συνεργασία μεταξύ τῶν εὐρωπαϊκῶν χωρῶν, τόσον περισσότερο ἔδαφος κερδίζουν ἡ κοινὴ εὐρωπαϊκὴ συνείδησις καὶ ἡ πανευρωπαϊκὴ ἰδέα, δυναμένης οὕτω τῆς πολιτιστικῆς κοινότητος νὰ ἐπεκταθῇ σὺν τῷ χρόνῳ καὶ εἰς τὸ πολιτικὸν πεδίου. Συγχρόνως δ' ἡ πρᾶξις κατέδειξεν ὅτι εἰς τὸν μορφωτικὸν τομέα αἱ ἀντιθέσεις ἀντιλήψεων μεταξύ τῶν ἐκπροσώπων τῶν χωρῶν-μελῶν εἶναι μικρότεραι. Τὸ πεδίου ἐδῶ εἶναι τὸ σχετικῶς περισσότερο ἐλεύθερον καὶ εἰς αὐτὸ συναντῶνται αἱ ὀλιγώτεραι ἀντιδράσεις. Ὅλοι ἐπιθυμοῦν νὰ γίνῃ πᾶν τὸ ἐνδεκνυόμενον διὰ τὴν παραφυλακὴν καὶ τὴν περαιτέρω ἀνάπτυξιν τῆς κοινῆς πολιτιστικῆς κληρονομίας, τοῦ ἑλληνορρωμαϊκοῦ πολιτισμοῦ, τῆς χριστιανικῆς παραδόσεως, τῆς δυτικῆς παιδείας, τῆς ἀποτελούσης τὸ καύχημα τοῦ συγχρόνου Εὐρωπαίου, τὸ ἐγκαλλώπισμα τῆς ζωῆς ἐπὶ τῆς γηραιᾶς καὶ ἐνδόξου ἡπείρου μας, ἣτις ὑπῆρξε καὶ εἶναι ἀκόμη ἡ πνευματικὴ μητρόπολις ὅλης τῆς οἰκουμένης. Καὶ ὅλοι συμφωνοῦν ὅτι τὸ Εὐρωπαϊκὸν Συμβούλιον εἶναι ὁ μόνος κατάλληλος ἐπὶ τοῦ παρόντος θεσμὸς πρὸς ἀνάληψιν τῆς εὐθύνης τῆς διατηρήσεως καὶ ἀναπτύξεως τῆς ἱερᾶς ταύτης παρακαταθήκης.

Ἀπὸ τῆς πρώτης ἐν Στρασβούργῳ συνόδου (1950) ἐπιτροπῆς εἰδικῶν ἐπὶ τῶν μορφωτικῶν ζητημάτων καὶ ἐπὶ τῶν θεμάτων εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ — ἐπιτροπῆς ἀποτελεσθείσης ἐξ ἀνωτάτων κρατικῶν λειτουργῶν ἀνηκόντων ἰδίᾳ εἰς τοὺς σχετικούς μὲ τὴν παιδείαν διοικητικούς κλάδους καὶ προερχομένων ἐκ πλείστων χωρῶν τῆς Εὐρώπης — παρῆλθον ἱκανὰ ἔτη μέχρις οὗ συσταθῶσι παγιώτεροι θεσμοί. Τῷ 1953 ἐτέθη εἰς ἐφαρμογὴν σύμφωνον μεταξὺ Οὐνέσκο καὶ Εὐρωπαϊκοῦ Συμβουλίου, ἀποσκοποῦν εἰς τὴν οὐσιαστικὴν συνεργασίαν τῶν δύο τούτων ὀργανισμῶν. Ἡ συμφωνία προβλέπει τακτικὰς συνεννοήσεις ἐπὶ θεμάτων κοινοῦ ἐνδιαφέροντος καὶ ἀνταλλαγὴν πληροφοριῶν ἐπὶ τῶν ἐκτελουμένων σχεδίων. Καθίσταται ὡσαύτως δυνατὴ ἡ τεχνικὴ βοήθεια τῆς Οὐνέσκο πρὸς τὸ Εὐρωπαϊκὸν Συμβούλιον ἐν τῇ προπαρασκευῇ ὠρισμένων αὐτοῦ μελετῶν μορφωτικοῦ περιεχομένου.

Ἰδίᾳ ὁμως τῷ 1955 ἡ ἐπαφὴ μεταξὺ τῶν δύο κυρίων ὀργάνων τοῦ Συμβουλίου τῆς Εὐρώπης ἐπὶ ζητημάτων εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ ἐξησφαλίσθη πλήρως διὰ τῆς ἰδρύσεως μονίμου μικτῆς ἐπιτροπῆς περιλαμβανούσης ἐκπροσώπους ἐξ ἑκατέρου τῶν ρηθέντων συλλογικῶν ὀργάνων καὶ ἀποσκοπούσης εἰς τὸν συντονισμόν καὶ εἰς τὴν συνέχισιν τῆς ἀμέσου ἀνταλλαγῆς ἀπόψεων μεταξὺ κοινοβουλευτικῶν ἀφ' ἑνὸς στελεχῶν τῶν ἐπὶ μέρος εὐρωπαϊκῶν χωρῶν καὶ κυβερνητικῶν ἀφ' ἑτέρου παραγόντων τῶν χωρῶν τούτων ἐπὶ θεμάτων μορφωτικῶν καὶ ἀναλόγων πρὸς ταῦτα. Τὰ δικαιώματα τῆς ἐπιτροπῆς δὲν ἐκτείνονται βεβαίως πέραν τῆς ἀπλῆς ἀρμοδιότητος συστάσεων πρὸς τὰ δύο συλλογικὰ ὄργανα τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Συμβουλίου. Παρὰ ταῦτα, εἶναι αὕτη εἰς θέσιν νὰ ἐναρμονίζῃ τὰς πρωτοβουλίας καὶ νὰ παρέχῃ εἰς τὰς ἐκφερομένας προτάσεις συντονισμένην μορφήν, ἀρτίαν ὀργάνωσιν καὶ καλὴν διάταξιν τῆς ὕλης, πράγματα τὰ ὁποῖα προηγουμένως ἦτο δυσχερέστερον νὰ ἐπιτευχθοῦν.

Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἡ ἐπὶ τῶν μορφωτικῶν καὶ ἐπιστημονικῶν θεμάτων ἐπιτροπὴ τῆς Συμβουλευτικῆς Συνελεύσεως, ἐμπνεομένη ἐκ τῆς αὐτῆς ἐπιθυμίας τῆς συνενώσεως καὶ τοῦ συντονισμοῦ τῶν ὑπὲρ τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς δυτικῆς παιδείας προσπαθειῶν, συνεκρότησεν εἰδικὴν σύνοδον, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ νορβηγοῦ ἐκπροσώπου Ingebretsen (Ἀπρίλιος 1955), συγκεντρώσασα, ὁμοῦ μὲ τὰ μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς, καὶ διακεκριμένας πνευματικὰς προσωπικότητας, ἐκ τῶν μεγάλων ἰδίᾳ διεθνῶν ἰδρυμάτων (τῆς Οὐνέσκο, τοῦ ἐν Γενεύῃ Εὐρωπαϊκοῦ Κέντρου πνευματικοῦ πολιτισμοῦ κ.λ.π.). Δι' αὐτῆς ἀπεσκοπήθη κοινὴ δράσις ἐπὶ μορφωτικῶν θεμάτων εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς χώρας μέσῳ τοῦ ἐνδεδειγμένου συντονισμοῦ τῶν προγραμμάτων ἐνεργείας τῶν ἐπὶ μέρος διακυβερνητικῶν ὀργανισμῶν.

Θεσμοὶ παλαιότεροι εἶναι, ὡς εἴρηται, τὸ ἐν Γενεύῃ Εὐρωπαϊκὸν μορφωτικὸν Κέντρον καὶ τὸ ἐν Bruges πανευρωπαϊκὸν Κολλέγιον, προελθόντες ἀμφοτέρωθεν ἀπὸ τὴν Εὐρωπαϊκὴν Κίνησιν.

Τὸ Συμβούλιον τῆς Εὐρώπης, εἰς τὸν τομέα τῆς δράσεώς του τὸν σχετικὸν μὲ τὸν εὐρωπαϊκὸν πολιτισμόν, φαίνεται ρίπτον τὸ βάρος τῶν προσπα-

θειῶν του καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς τελευταίας ὀκταετίας (1949 ἐπ.) εἰς τρία ἰδία ζωτικὰ σημεῖα : εἰς τὸν καθορισμὸν ἐπιτυχοῦς, κατὰ τὸ δυνατόν, προγράμματος ἐνεργείας εἰς τὰ διάφορα πεδία τῆς πνευματικῆς ζωῆς, εἰς τὸν συντονισμὸν πάσης μορφωτικῆς προσπάθειας καὶ συναφοῦς δράσεως ἐντὸς τῶν γενικῶν πλαισίων τῆς ἀρμοδιότητός του, καὶ τέλος εἰς τὸν καθορισμὸν τοῦ περιεχομένου τῆς πολιτιστικῆς καὶ πνευματικῆς κληρονομίας τῆς εὐρωπαϊκῆς κοινότητος.

Ἐν σχέσει πρὸς τὸ πρῶτον τῶν ὡς ἄνω σημείων ὁ κληρὸς τῆς πρωτοβουλίας ἔλαχεν εἰς τὴν Ἐπιτροπὴν τῶν Ὑπουργῶν. Ἐξ ὀνόματός της ὁ βέλγος πρόεδρος αὐτῆς Van Zeeland ἀνεκοίνωσεν (1954) εἰς τὴν Συμβουλευτικὴν Συνέλευσιν τὴν πρόθεσιν τῶν εὐρωπαϊκῶν κυβερνήσεων νὰ διατυπώσουν ἄρτιον κατὰ τὸ δυνατόν πρόγραμμα ἐνεργείας ἐπὶ τῶν πνευματικῶν ζητημάτων τῆς Εὐρώπης. Πεντήκοντα συναφεῖς προτάσεις εἰδικαί, διατυπωθεῖσαι ἀρχικῶς ὑπὸ τῆς Ἐπιτροπῆς ἐμπειρογνομένων ἐπὶ τῶν μορφωτικῶν θεμάτων, ἀπήρτισαν τὸ πρόγραμμα τοῦτο, ὑπερψηφισθὲν ὑπὸ τῆς Ἐπιτροπῆς τῶν Ὑπουργῶν (Μάιος 1954), ὡσαύτως δὲ καὶ ὑπὸ τῆς Συμβουλευτικῆς Συνελεύσεως (Ἰούλιος 1955), ἣτις μάλιστα, ὑπερθεματίζουσα, ἐγνωμοδότησεν ὑπὲρ τῆς ἐπεκτάσεως τοῦ προγράμματος πολιτιστικῆς δράσεως, ἐκφράσασα τὴν εὐχὴν (γνωμοδ. ψήφισμα τῆς 7 Ἰουλίου 1955) νὰ διαμορφωθῇ ἐνιαία ἀνὰ τὰς εὐρωπαϊκὰς χώρας μορφωτικὴ πολιτικὴ σαφῶς καθωρισμένη. Δὲν ἐθεώρησε δηλαδὴ ἡ Συνέλευσις ἐπαρκῆ τὴν ἔγκρισιν καὶ τὴν χωριστὴν πραγματοποιήσιν μεμονωμένων προτάσεων ἢ σχεδίων.

Ἐξ ἴσου ἀποδοτικὴ εἶχε καταδειχθῆ ἡ κατὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ 1953 συνελθοῦσα ἐν Ρώμῃ Στρογγύλη Τράπεζα τῆς Εὐρώπης. Ὁργανώθη αὕτη ὑπὸ τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Συμβουλίου καὶ ἐφιλοξενήθη ὑπὸ τῆς ἰταλικῆς κυβερνήσεως, μὲ τὴν ἀρχικὴν πρόθεσιν νὰ καθορισθῇ ἐν αὐτῇ ἐντελέστερον ἢ σφαῖρα πολιτιστικῆς δράσεως τοῦ Συμβουλίου τῆς Εὐρώπης, ἰδία δὲ « νὰ μελετηθῇ τὸ πνευματικὸν καὶ μορφωτικὸν καὶ πολιτιστικὸν πρόβλημα τῆς Εὐρώπης θεωρουμένης ἐν τῇ ἱστορικῇ αὐτῆς ἐνότητι καὶ νὰ ἐξετασθοῦν αἱ μέθοδοι αἱ κατάλληλοι πρὸς διάδοσιν τῆς ἰδέας τῆς εὐρωπαϊκῆς ἐνότητος ἀνὰ τὴν Εὐρώπην καὶ καθ' ὅλον τὸν κόσμον ». Ἐξ ἐπιφανεῖς εὐρωπαῖοι διανοηταὶ καὶ πολιτικοὶ ἄνδρες, οἱ κ.κ. de Gasperi, Schuman, Van Kleffens καὶ οἱ καθηγηταὶ Toynbee, Lœfstedt καὶ Kogon, ἀπετέλεσαν, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ κ. de Rougemont (τοῦ Εὐρωπ. Κέντρου πνευμ. πολιτισμοῦ) τὸ κέντρον τῆς Στρογγύλης Τραπέζης, εἰς τὴν ὁποίαν μετέσχον καὶ ἕτεροι δεκαπέντε δημοσιολόγοι, ἀνὰ εἰς ἕξ ἐκάστης χώρας-μέλους τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Συμβουλίου. Ἐν τελευταία ἀναλύσει σκοπὸς τῆς Στρογγύλης Τραπέζης ἦτο νὰ εὑρεθοῦν, εἰ δυνατόν, τρόποι, ὥστε νὰ μετουσιωθοῦν εἰς θεσμοὺς πολιτικούς ἢ συνειδήσεις τῆς κοινῆς ἱστορικῆς μοίρας τῶν Εὐρωπαίων, ἡ βεβαιότης περὶ τῆς κοινῆς ἱστορικῆς αὐτῶν πορείας καὶ ἐν γένει ἡ ἱστορικὴ καὶ πολιτιστικὴ αὐτῶν ἐνότης.

Ἄμα τῇ λήξει τῶν ἐργασιῶν τῆς Στρογγύλης Τραπέζης διευτυπώθησαν τὰ πορίσματα τῆς ἐβδομαδιαίας συνόδου της. « Οἱ Εὐρωπαῖοι ἔχουν χρέος

νά συνειδητοποιήσουν τὰς ἀρχικὰς αἰτίας τῶν δοκιμασιῶν τὰς ὁποίας σήμερον διέρχονται» ἀνεφέρετο εἰς αὐτά. «Ἔχουν χρέος νὰ τὰς συνειδητοποιήσουν, ἀκριβῶς διὰ νὰ καταστοῦν ἱκανοὶ νὰ ἀντεπεξέλθουν κατ' αὐτῶν καὶ νὰ τὰς ὑπερνικήσουν». «Ἡ Εὐρώπη ἀποτελεῖ ἱστορικὴν ἐνότητα, τῆς ὁποίας ἡ μοῖρα μετεβλήθη εἰς βραχὺν χρόνον. Ἡ ἀνάπτυξις τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πνεύματος ἀπὸ τοῦ 16ου μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ 20οῦ αἰῶνος ἀπέληξεν οὐ μόνον εἰς τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ κόσμου, διαποτισθέντος κατόπιν σὺν τῷ χρόνῳ ἐξ ὀλοκλήρου ὑπὸ τῆς δυτικῆς παιδείας καὶ τοῦ πνευματικοῦ πολιτισμοῦ τῶν Εὐρωπαίων, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν δημιουργίαν κόσμου νέου, εἰς τὸν ὁποῖον οἱ εὐρωπαῖοι διανοηταὶ καὶ τεχνικοὶ ἐνεφύσησαν ἰδίαν πνοήν. Μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ 20οῦ αἰῶνος τὰ πρωτεῖα τῶν κυριωτέρων εὐρωπαϊκῶν χωρῶν παρ' οὐδενὸς λαοῦ κειμένου ἔξω τοῦ εὐρωπαϊκοῦ χώρου ἦτο δυνατὸν νὰ διαμφισβητηθοῦν.

» Εὐθύς ὡς μακροχρόνιος ἀδελφοκτόνος πόλεμος — ἀληθῆς νέος τριακονταετῆς πόλεμος — διέρρηξε τὴν κοινότητα τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν, αἱ ἐξευρωπαϊκαὶ χῶραι ἀπέκτησαν προέχουσας θέσιν.

» Μεσοῦντος τοῦ 20οῦ αἰῶνος ἡ δυτικὴ Εὐρώπη ἀποτελεῖ ἤδη ἀπλήν προφυλακὴν εἰς τὸ ἄκρον ἡπείρου μὴ φιλικῆς, προφυλακὴν προστατευομένην ὑπὸ μεγάλης ὑπερατλαντικῆς δυνάμεως.

» Ἡ σύγχρονος Εὐρώπη ἠνυοχῆθη οὕτω πολιτικῶς. Συγχρόνως ὁμοίως ἔχει καὶ πνευματικῶς κατακερματισθῆ. Ἡ αὐξουσα χειραφέτησις τῆς σκέψεως, ἀποτελέσασα ἐπὶ μακρὸν παράγοντα μορφώσεως καὶ πνευματικῆς ἀναπτύξεως καὶ προόδου, ἔχει ἀπὸ τινῶν αἰῶνων προκαλέσει σχίσμα μεταξὺ πίστεως καὶ λόγου ἀρχικῶς, εἶτα δὲ καὶ μεταξὺ πνεύματος καὶ δράσεως. Οὕτω ὁ ὑπὸ τῶν Εὐρωπαίων δημιουργηθεὶς κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν αὐτῶν νέος κόσμος δὲν ἔτυχε πνευματικοῦ ἐξ Εὐρώπης μηνύματος, διότι ἡ ἡπείρος μας εὐρέθη ἀπεστερημένη τῆς ἰδίας αὐτῆς πίστεως κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς μεγίστης πολιτικῆς καὶ τεχνικοοικονομικῆς αὐτῆς ἀναπτύξεως καὶ ἀκμῆς.

» Ἡ ἀπουσία τοιαύτης πνευματικῆς ἐπιδράσεως ἱκανῆς νὰ παράσχη νόημα εἰς τὴν προσωπικὴν ὑπαρξιν καὶ ἡ ραγδαία τεχνολογικὴ πρόοδος ἀπειργάσαντο ἀληθῆ ἐγωκεντρικὴν ἀντίληψιν περὶ τῆς ἰδιωτικῆς, τῆς ἐπαγγελματικῆς καὶ τῆς πολιτικῆς ζωῆς τῶν ἐπὶ μέρος ἀτόμων.

» Ἡ ὑπερβολικὴ ἐξειδίκευσις τῶν ἐπιδόσεων ἐν τῷ καθ' ἡμέραν βίῳ ἐπέφερον ἀφόρητον ἐπικράτησιν τοῦ πνεύματος ἀναλύσεως ἐναντι πάσης συνθετικῆς προσπαθείας, ὡσαύτως δ' ἀτροφίαν τῆς δημιουργικῆς ἰκανότητος τοῦ ἀτόμου καὶ πτώσιν τῆς στάθμης τῶν γενικῶν γνώσεων, τῆς καθ' ὅλου περὶ τοῦ κόσμου ἐποπτείας. Οἱ ἄνθρωποι καθίστανται ὀλονὲν ὀλιγώτερον ἱκανοὶ νὰ διορῶσι, νὰ προβλέπωσι καὶ συνεπῶς νὰ προλαμβάνωσι τὸν κοινωνικὸν ἀντίκτυπον τῶν ἐπιστημονικῶν ἀνακαλύψεων καὶ τῶν ἐν τῇ βιομηχανίᾳ ἐφαρμογῶν αὐτῶν.

» Οὕτω τὸ ἄτομον δὲν κυριαρχεῖ πλέον ἐπὶ τοῦ κόσμου ἐν τῷ ὁποίῳ ζῆ, οὐδὲ καθοδηγεῖται ὑπὸ ἰδανικῶν καὶ ὑπὸ αἰωνίων ἠθικῶν ἀξιῶν ἐν τῇ στά-

σει του ἔναντι τῆς ζωῆς. Ἀμφιβάλλει, παραπαίει καὶ εὐχερῶς καθίσταται λεία ὀλοκληρωτικῶν ἰδεολογιῶν ἢ ὑλιστικῆς ὑφῆς ψευδοθρησκειῶν, αἵτινες ἀπογυμνοῦν τὸν ἄνθρωπον ἐκ τῆς ἰδίας αὐτοῦ προσωπικότητος.

» Ἐπὶ τῷ τέλει πληρώσεως τοῦ κενοῦ πνεύματος καὶ ψυχῆς τῆς συγχρόνου Εὐρώπης, ἀναγκαιοῖ ἡ ἀποκατάστασις ἀδιαλείπτου στιχομυθίας μεταξὺ πίστεως καὶ ὀρθολογισμοῦ, διότι ὑπὸ τὰς παρούσας περιστάσεις οὐδέτερον τῶν στοιχείων τούτων θὰ κατάρθου, μόνον αὐτό, νὰ βελτιώσῃ τὴν βαθέως διηρημένην σύγχρονον κοινωνίαν, τὴν παρακωλύουσαν τὴν ἀνάπτυξιν τῆς προσωπικότητος τοῦ ἀτόμου.

» ... Ἀφοῦ ἀπώλεσε τὴν οἰκονομικὴν αὐτῆς ὑπεροχὴν, ἡ Εὐρώπη βαρεῖται ἤδη διὰ τῆς εὐθύνης νὰ ἀναπτύξῃ ἐν τῷ συγχρόνῳ κόσμῳ μορφήν νέας κοινωνικῆς ζωῆς, ἐν τοῖς κόλποις τῆς ὁποίας ἤθελε συνενωθῆ ἢ πίστις μὲ τὴν ἀνοχὴν. Τοιαύτη τις μορφή κοινωνικοῦ βίου δὲν θὰ ἦτο, ὡς εἰκός, κλειστή. Ἡ Εὐρώπη ἀνήκει εἰς εὐρυτέραν οἰκογένειαν ἐλευθέρων ἔθνῶν καὶ ὀφείλει νὰ συνειδητοποιήσῃ τὴν ἀποστολὴν αὐτῆς ὡς παράγοντος ἐνότητος ἐν τῷ κόσμῳ.

» ... Ὁ ἀναγεννώμενος κατὰ τὴν εὐρωπαϊκὴν ἀντίληψιν κοινωνικὸς βίος δέον ὡς ἔρεισμα αὐτοῦ νὰ ἔχῃ δίκτυον σχέσεων μεταξὺ ἐλευθέρων προσώπων, οὐχὶ δὲ νὰ ἐμφανίζῃ τὴν μορφήν ἐκτεταμένου συγκροτήματος ἀτόμων, ἅτινα νὰ κύπτωσι τὸν αὐχένα ὑπὸ τὴν παντοδυναμίαν τῆς πολιτείας.

» ... Πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς καταρτίσεως καὶ διαμορφώσεως κώδικος ἠθικῶν ἀξιῶν ἐνηρμονισμένου πρὸς τὸν σύγχρονον κόσμον, οἱ Εὐρωπαῖοι ὀφείλου ἐνώπιον τοῦ κοινοῦ κινδύνου νὰ εὐθυγραμμίσωσι καὶ νὰ καταστήσωσι κοινά : τὴν πίστιν των, τὰ ἰδεώδη των καὶ τὰς δημοκρατικὰς ἀρχὰς των. Ἴνα καταστῆ γόνιμος ἡ κοινὴ αὕτη ἠθικὴ κληρονομία, δέον νὰ τεθῆ εἰς τὴν διάθεσιν ὅλων.

» ... Τοιαύτη τις διάδοσις ἠθικῶν ἀξιῶν καὶ πνεύματος ἀγωγῆς τοῦ πολίτου καὶ συστήματος ἐν γένει αἰώνιων ἀξιῶν ἀποδεκτῶν ὑπὸ τε τῶν πιστῶν καὶ τῶν ὀρθολογιστῶν, ὑπὸ τε τῶν χριστιανῶν καὶ τῶν ἀλλοδόξων, θέλει διευκολυνθῆ ἐκ τῆς παραδοχῆς καὶ τῆς ἐγκαθιδρύσεως θεσμῶν ἰδιαζόντως εὐρωπαϊκῶν. Καὶ ἀντιστρόφως, θέλει αὕτη ἐνισχύσει τὴν προσήλωσιν τῶν Εὐρωπαίων εἰς τοὺς νέους τούτους θεσμούς, τῶν ὁποίων εἶναι τόσον αἰσθητὴ ἡ ἀνάγκη εἰς τε τὸν οἰκονομικὸν καὶ εἰς τὸν πολιτικὸν τομέα.

» ... Ἡ οἰκονομικὴ ἐνότης, ὑπὸ τὰς παρούσας περιστάσεις, θέτει ἐπὶ τάπητος ὑπὸ νέαν μορφήν τὸ πρόβλημα τῆς πολιτικῆς κυριαρχίας. Ἡ παραδεγμένη ἐννοια τῆς ἀπεριορίστου πολιτικῆς ἐξουσίας τῶν ἐθνικῶν κρατῶν διεμορφώθη κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἀκμῆς καὶ τῆς ἐξαπλώσεως τῆς ἰσχύος τῶν Εὐρωπαίων εἰς ὅλον τὸν κόσμον. Σήμερον αἱ πολιτικῆς καὶ στρατιωτικῆς φύσεως ἀποφάσεις αἵτινες δεσμεύουσι τὴν Εὐρώπην, εἶναι δὲ κατὰ μέγα μέρος ἀποφασιστικαὶ διὰ τὸ μέλλον τῆς ἡπείρου μας, δὲν ἀπόκεινται πλέον ἐξ ὀλοκλήρου εἰς χεῖρας τῶν εὐρωπαϊκῶν κρατῶν. Ἐχουσι ταῦτα διατηρήσει ἐπί-

φασίν τινα τῆς προτέρας κυριαρχίας των, ἀλλ' ἐν τῇ οὐσίᾳ ἀπώλεσαν σημαντικὸν ταύτης μέρος.

» ... Ἡ ἀποστολὴ τῆς Εὐρώπης δὲν λήγει μὲ τὴν ὑπεροχὴν της ἐν τῇ παγκοσμίᾳ πολιτικῇ. Σήμερον εἶναι αὕτη πνευματικῆς μᾶλλον ὑφῆς. Εἰς τοὺς Εὐρωπαίους ἀπόκειται νὰ παράσχουν νόημα καὶ περιεχόμενον εἰς τὴν σύγχρονον ζωὴν καὶ νὰ ἀνακαταλάβουν οὕτω τὴν ὑπερέχουσαν ἠθικὴν των ἐν τῷ κόσμῳ θέσιν. Ἴνα ὅμως τοῦτο καταστῇ δυνατόν, ὑλικὴ τις αὐτάρκεια καὶ ἀνεξαρτησία αὐτῶν εἶναι ἀπαραίτητος.

» Ἐπὶ τῷ τέλει τῆς ἐκπληρώσεως τῆς ὑψηλῆς ταύτης ἀποστολῆς των, οἱ Εὐρωπαῖοι ὀφείλουν νὰ μεταβάλουν νοοτροπίαν καὶ νὰ παύσουν νὰ ἀναπαύωνται ἐπὶ τῶν παλαιῶν δαφνῶν τοῦ πάλαι ποτὲ ἐν τῇ οἰκουμένῃ κύρους των. Ὄφείλουν νὰ καταπολεμήσουν τὴν στενὴν περὶ ἐθνικῆς ιδέας ἀντίληψιν, ἥτις παραλύει τὸν πολιτικὸν βίον τῆς ἡπείρου, ἐπίσης δὲ καὶ τὴν ἀμβλυωποῦσαν προστατευτικὴν δημοσιονομικὴν πολιτικὴν των, ἥτις ἀπειλεῖ νὰ ἀγάγη εἰς χρεωκοπίαν τὴν εὐρωπαϊκὴν ἐθνικὴν οἰκονομίαν. Ὄφείλουν τέλος νὰ καταπολεμήσουν τὸ στεῖρον πνεῦμα ἀπομονωτισμοῦ, ὅπερ ζημιοῖ τὸν πνευματικὸν αὐτῶν πολιτισμόν. Ἡ Εὐρώπη δὲν πρόκειται νὰ σβεσθῇ, εἰμὴ ἂν οἱ λαοὶ αὐτῆς, ἀδρανοῦντες, ἤθελον ἐπιφέρει αὐτοὶ οὔτοι τὴν τελικὴν πτώσιν της ».

Μόλις τῷ 1956 ἡ ἐξ ὑπουργῶν Ἐπιτροπὴ τοῦ Συμβουλίου τῆς Εὐρώπης συνεκρότησεν ἐπιτροπὴν μελέτης τῶν πεπραγμένων καὶ τῶν ἀμέσως ἀνωτέρω ἀναφερομένων πορισμάτων τῆς ὡς εἴρηται ἐβδομαδιαίας ἐν Ρώμῃ συνόδου τοῦ 1953. Συνελθοῦσα ἐν Στρασβούργῳ κατὰ Μάρτιον τοῦ 1956, ἡ οὕτω ὀψίμως ἔστω συσταθεῖσα ἐπιτροπὴ μελέτης — ὑπὸ τὴν προεδρίαν πάλιν τοῦ κ. de Rougemont — ἠσχολήθη μὲ τὴν εὐρωπαϊκὴν παιδείαν καὶ μὲ τὸν πνευματικὸν πολιτισμόν τῆς Εὐρώπης ἐν τῷ συνόλῳ του, ἰδίᾳ δ' εἰς τοὺς τομεῖς τῆς φιλοσοφικῆς διανοήσεως, τῆς φιλολογικῆς παραγωγῆς, τῆς μουσικῆς δημιουργίας, τῶν εἰκαστικῶν τεχνῶν, τῆς ἱστοριογραφίας, τῶν πολιτικῶν θεσμῶν, τῶν οἰκονομικῶν καὶ κοινωνικῶν προβλημάτων, τῶν ἐπιτευγμάτων εἰς τὰς ἠθικὰς καὶ εἰς τὰς θετικὰς ἐπιστήμας. Συνέχιζε δὲ καὶ μέχρι τέλους τοῦ 1957 τὰς ἐργασίας της ἡ ρηθεῖσα ἐπιτροπὴ μελέτης καὶ πρόκειται νὰ ἐκδώσῃ καὶ βιβλὸν περιέχουσαν τὰ πορίσματα τῶν ἐργασιῶν της ὑπὸ τὸν τίτλον « Ἡ Εὐρώπη καὶ οἱ Εὐρωπαῖοι ».

Περισσότερον γόνιμοι εἰς ἀποτελέσματα οὐσιαστικὰ ὑπῆρξαν ἄλλαι τινὲς προσπάθειαι τοῦ Συμβουλίου τῆς Εὐρώπης, σχετικαὶ μὲ τὸ δικαίωμα τῶν εὐρωπαϊκῶν νεολαιῶν διὰ γνῶσιν καὶ δι' ἐκπαίδευσιν. Συναφεῖς διατάξεις περιελήφθησαν εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν σύμβασιν τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου, τὴν ὁποίαν τὸ Εὐρωπαϊκὸν Συμβούλιον υἱοθέτησε. Δοθέντος δ' ὅτι τὸ θέμα τῆς ἐλευθερίας τῆς ἐκπαιδεύσεως εἶναι παλαιόν, ὑπάρχουν καὶ εἰς τὰ ἐπὶ μέρος ἐθνικὰ συντάγματα τῶν εὐρωπαϊκῶν κρατῶν σχετικαὶ διατάξεις, διατετυπωμέναι εἰς τὰ περὶ τῶν ἀτομικῶν δικαιωμάτων κεφάλαια τοῦ καταστατικοῦ χάρτου ἐκάστης εὐρωπαϊκῆς χώρας.

Περαιτέρω ὑπεγράφησαν ἐν Παρισίοις ὑπὸ τῶν ἐκπροσώπων τῶν χω-

ρῶν-μελῶν τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Συμβουλίου, κατὰ μὲν τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1953 ἡ περὶ ἰσοτιμίας τῶν ἀπολυτηρίων μέσης παιδείας εὐρωπαϊκὴ σύμβασις διὰ τὴν εἴσοδον εἰς τὰ Πανεπιστήμια καὶ εἰς τὰς λοιπὰς ἀνωτάτας Σχολὰς τῶν εὐρωπαϊκῶν χωρῶν, κατὰ δὲ τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1954 ἡ εὐρωπαϊκὴ σύμβασις πνευματικοῦ πολιτισμοῦ, δυνάμει τῆς ὁποίας ἐκάστη χώρα-μέλος τοῦ Συμβουλίου τῆς Εὐρώπης ἀνέλαβε τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ἐνθαρρύνῃ ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτῆς ἐπικρατείᾳ τὴν σπουδὴν τῆς γλώσσης, τῆς ἱστορίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ τῶν ἄλλων χωρῶν-μελῶν, νὰ διευκολύνῃ ἀμοιβαίως τὴν ἐπικοινωνίαν καὶ τὴν ἀνταλλαγὴν πνευματικῶν προσωπικοτήτων μεταξὺ ὄλων τῶν χωρῶν τῆς Εὐρώπης καὶ νὰ λάβῃ νομοθετικὰ καὶ διοικητικὰ μέτρα διὰ τὴν διαφύλαξιν τῶν ἐν τῇ χώρᾳ ἐμφανιζόντων εὐρωπαϊκὴν πολιτιστικὴν ἀξίαν ἀντικειμένων καὶ διὰ τὴν παραφυλακὴν τούτων ὡς στοιχείων τῆς κοινῆς πολιτιστικῆς κληρονομίας τῆς Εὐρώπης.

Εἰδικώτερον ὁ τρόπος τῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν νέων ἀσκεῖ μεγίστην ἐπιρροὴν εἰς τὴν διάπλασιν τῶν γενεῶν τοῦ ἐγγὺς μέλλοντος. Ἄν λάβῃ δ' οὗτος ὀρθὴν κατεύθυνσιν, δύναται νὰ εἶναι λίαν συντελεστικὸς τῆς ἀναγεννήσεως ἐνὸς πανευρωπαϊκοῦ αἰσθήματος καὶ πνεύματος γενικώτερον, συντελεστικὸς τῆς διαμορφώσεως μιᾶς κοινῆς εὐρωπαϊκῆς συνειδήσεως, εἰς δημοκρατικὰ αὐτὴν τὴν φορὰν πλαίσια ἰσότητος καὶ οἰκιοθελοῦς προσχωρήσεως καὶ ἀγαστῆς συνεργασίας, ὅχι δ' ὑπὸ μορφήν ἐπιβολῆς ἐνὸς μόνου ἐθνικοῦ δυναμισμού καθ' ὅλην τὴν ἡπειρον, ὡς εἶχε γίνῃ κατὰ τὴν ἱστορικὴν περίοδον τῆς *romana* ἢ κατὰ τὴν ἐποχὴν Καρόλου τοῦ Μεγάλου, ἢ ὡς εἶχον παρατόλμως συλλάβῃ ὁ Βοναπάρτης ἢ οἱ γερμανοὶ ἐθνικοσοσιαλισταὶ προσφάτως. Διὰ τὴν ἀνάπτυξιν ἐνὸς τοιούτου πνεύματος πανευρωπαϊκῆς ἀλληλεγγύης, ἀπαραίτητος προϋπόθεσις εἶναι ἡ διευκόλυνσις τῆς κυκλοφορίας τῶν εὐρωπαϊῶν διανοουμένων καὶ πνευματικῶν ἐν γένει ἀνθρώπων εἰς τὰς χώρας-μέλη τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Συμβουλίου καὶ ἡ ὑπό τινα ἐννοίαν διεθνοποίησις τῶν σπουδῶν τῆς ἀνωτάτης ἐκπαιδεύσεως, ἡ διάνοιξις δηλαδὴ τῶν πυλῶν τῶν Πανεπιστημίων καὶ τῶν λοιπῶν ἀνωτάτων Σχολῶν εἰς τοὺς ἐξ οἰασδῆποτε εὐρωπαϊκῆς χώρας προερχομένους ἀποφοίτους τῆς μέσης παιδείας. Ἐπὶ τοῦ παρόντος ἡ σύμβασις τῶν Παρισίων τοῦ Δεκεμβρίου τοῦ 1953 καθιεροῖ τὴν ἰσοτιμίαν τῶν ἀπολυτηρίων τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως. Τὴν ἐπίστεψιν τῆς συναφοῦς προσπάθειας τοῦ Συμβουλίου τῆς Εὐρώπης θέλει πιθανῶς ἀποτελέσει εἰς τὸ ἐγγὺς, ὡς ἐλπίζωμεν, μέλλον ἡ συμβατικὴ παραδοχὴ τῆς ἰσοτιμίας τῶν πανεπιστημιακῶν πτυχίων καθ' ἅπασαν τὴν ἡπειρον.

Ἡ πανευρωπαϊκὴ κίνησις διὰ τὴν πολιτιστικὴν καὶ τὴν μορφωτικὴν προσέγγισιν μεταξὺ τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν ἐκτείνεται καὶ εἰς ἄλλους συναφεῖς τομεῖς: Περιλαμβάνει ἀνταλλαγὴν σπουδαστῶν ἀνωτάτης ἐκπαιδεύσεως καὶ ἐπίσης ἀνταλλαγὴν καθηγητῶν μεταξὺ τῶν Πανεπιστημίων καὶ τῶν λοιπῶν ἀνωτάτων Σχολῶν τῶν χωρῶν τῆς Εὐρώπης. Πρὸς τὴν τελευταίαν ταύτην κατεύθυνσιν συνεκλήθη καὶ διάσκεψις τῶν πρυτάνεων τῶν εὐρωπαϊκῶν Πανεπιστημίων ἐν Cambridge κατ' Ἰούλιον τοῦ 1955. Ἰδίᾳ ὁμως ἡ πανευ-

ρωπαϊκή αὕτη κίνησις περιλαμβάνει πρόγραμμα ἀναθεωρήσεως τῶν ἐγχειριδίων ἱστορίας, τῶν ἐν χρήσει εἰς τὰ ἰδρύματα μέσης παιδείας τῶν χωρῶν τῆς Εὐρώπης, οὕτως ὥστε ἡ σπουδάζουσα νεολαία ἐκάστης χώρας νὰ διδάσκειται νὰ ἐκτιμᾷ τὰς πρὸς τὴν πρόοδον καὶ τὸν πολιτισμὸν τάσεις καὶ προσπάθειας τῶν λαῶν τῶν ὑπολοίπων εὐρωπαϊκῶν χωρῶν καὶ νὰ ἀντιλαμβάνεται τὸ ἐκπολιτιστικὸν ἔργον τῶν ἄλλων ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτῶν χώρα ὡς στοιχεῖον μιᾶς συλλογικῆς ὁμορρόπου προσπάθειας τῶν ἐπὶ μέρος εὐρωπαϊκῶν χωρῶν διὰ τὴν ἐξύψωσιν τοῦ ἐπιπέδου ζωῆς τῶν λαῶν τῆς ἡπείρου μας, τόσον ὑπὸ ἔποψιν εὐμαρείας καὶ ἀνέσεων βίου, ὅσον καὶ ὑπὸ ἔποψιν θεσμῶν καὶ ὀργανώσεων πολιτισμένης κοινωνικῆς ζωῆς—ἰδρύματα κοινωφελῆ καθ' ὅλην τὴν Εὐρώπην, θεσμοὶ κοινωνικῆς ἀσφαλίσεως, πρόνοια ὑπὲρ τῶν γερόντων καὶ τῶν ἀνικάνων πρὸς ἐργασίαν κ.λ.π. — καὶ τέλος ὑπὸ ἔποψιν πολιτισμοῦ καθαρῶς πνευματικοῦ — καλλιτεχνικὴ δημιουργία, ποίησις, μουσικὴ, φιλοσοφικὴ διανόησις, λογοτεχνία κ.λ.π.

Ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου, ἀπὸ τοῦ Μαρτίου ἤδη τοῦ 1952, ἡ Ἐπιτροπὴ Ὑπουργῶν τοῦ Συμβουλίου τῆς Εὐρώπης εἶχε προβῆ εἰς συστάσεις πρὸς τὰς κυβερνήσεις τῶν χωρῶν—μελῶν « νὰ ἐπιστήσουν τὴν προσοχὴν των εἰς τὸ ζήτημα τῆς ἀναθεωρήσεως τῶν ἱστοριογραφικῶν καὶ γεωγραφικῶν ἐγχειριδίων », εἰς τρόπον ὥστε νὰ ἀπαλειφθοῦν ἐκ τῶν σχολικῶν βιβλίων ἱστορίας χωρῶν τινῶν αἱ ἠθελημένα ἐνίοτε ἐλλείψεις ἀντικειμενικότητος, τὰ σφάλματα, οἱ ἄτοποι προσβλητικοὶ χαρακτηρισμοὶ ὁμόρων πληθυσμῶν καὶ ἄλλα τοιαῦτα ἄστοχα παρεμβλήματα, ὀφειλόμενα εἰς προκαταλήψεις καὶ δυνάμενα νὰ ἀναζωπυρήσουν παλαιὰς ἐθνικὰς καὶ φυλετικὰς ἀντιθέσεις καὶ νὰ ἐξάψουν τὴν ἀντιπάθειαν μεταξὺ τῶν νεολαιῶν τῶν χωρῶν—μελῶν τοῦ Συμβουλίου τῆς Εὐρώπης. Οἱ λαοὶ εἶναι καιρὸς νὰ κατανοήσουν καλλίτερον ὁ εἰς τὸν ἄλλον καὶ νὰ ἀλληλοεκτιμηθοῦν περισσότερο.

Πανευρωπαϊκοὶ κύκλοι μαθημάτων ἱστορίας καὶ συγχρόνως διασκέψεις τῶν εἰδικῶν καθηγητῶν διὰ τὴν ἀναθεώρησιν τῶν ἱστοριογραφικῶν σχολικῶν ἐγχειριδίων συνῆλθον πέντε ἐν ὄλω μέχρι τοῦδε. Πρῶτη ἦτο ἡ ἐν Calw τοῦ Μέλανος Δρυμοῦ σύνοδος, συγκληθεῖσα τῷ 1953, συστήσασα — μεταξὺ ἄλλων πορισμάτων της — καὶ τὴν σύμπηξιν εὐρωπαϊκῆς ὁμοσπονδίας τῶν κατὰ χώρας ἐνώσεων τῶν καθηγητῶν τῆς ἱστορίας. Δευτέρα ἡ ἐν Oslo τῷ 1954, ἀσχοληθεῖσα εἰδικώτερον μὲ τὴν μεσαιωνικὴν καὶ τὴν φεουδαρχικὴν Εὐρώπην. Τρίτη ἡ τοῦ 1955 ἐν Ρώμῃ, ἐνθα συνῆλθον εἴκοσι τρεῖς ἱστορικοὶ ἐκ τῶν χωρῶν—μελῶν τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Συμβουλίου, ἐντοπίσασα τὴν ἔρευνάν της εἰς τὴν ἀπεικόνισιν τῆς ἱστορίας τῆς Εὐρώπης τοῦ 16ου αἰῶνος. Τετάρτη ἡ τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 1956 συγκληθεῖσα ἐν Royaumont ὑπὸ τὴν προστασίαν καὶ τὴν φιλοξενίαν τῆς γαλλικῆς κυβερνήσεως, καὶ πέμπτη ἡ δεκαήμερος ἐν Σεβενίνγκεν παρά τὴν Χάγην κατὰ Σεπτέμβριον 1957 διάσκεψις, ὀργανωθεῖσα ἐπίσης ὑπὸ τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Συμβουλίου—καὶ φιλοξενηθεῖσα ὑπὸ τῆς ὀλλανδικῆς κυβερνήσεως — μὲ συμμετοχὴν πενήκοντα περίπου καθηγητῶν τῆς ἱστορίας προερχομένων ἐκ τῶν χωρῶν—μελῶν, ἀσχοληθεῖσα δ' ἰδίᾳ μὲ

τὴν χρονικὴν περίοδον ἀπὸ τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1789 μέχρι τῆς γαλλογερμανικῆς συγκρούσεως τοῦ 1870.

Παραλλήλως τὸ Συμβούλιον τῆς Εὐρώπης κατατείνει εἰς τὴν τόνωσιν τῆς κοινῆς εὐρωπαϊκῆς συνειδήσεως εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ. Εἰς τὴν Bruges τῷ 1952 οἱ ἐπιθεωρηταὶ μέσης παιδείας τῶν δέκα χωρῶν-μελῶν, συνελθόντες εἰς τὸ Εὐρωπαϊκὸν Κολλέγιον, συνέστησαν νὰ γίνεταί κάθε προσπάθεια ἐν τῇ διδασκαλίᾳ πρὸς ἀνάπτυξιν εὐρωπαϊκῆς συνειδήσεως καὶ ἀγωγῆς εὐρωπαϊῶν πολιτῶν. Εἰς τὸ Nancy τῷ 1953 προσπάθειαι ἐγένοντο εἰς αὐτὰ ταῦτα τὰ ἰδρύματα τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην, προσπάθειαι καταλήξασαι ὄχι εἰς παιδαγωγικοὺς πειραματισμοὺς ἐπὶ τῶν μαθητῶν, ἀλλ' εἰς τὴν διαπίστωσιν τῆς ἀνάγκης νὰ καταστῇ ἡ δράσις τῶν εὐρωπαϊκῶν ὀργανώσεων οἰκεία εἰς τοὺς διδασκάλους καὶ εἰς τοὺς καθηγητάς. Εἰς τὸ Saarbrücken τῷ 1955 ἐμφανίζονται αἱ αὐταὶ τάσεις, ἀλλὰ τὴν φορὰν ταύτην εἰς τὸ ἐπίπεδον τῆς ἀνωτάτης ἐκπαιδεύσεως. Συγκεντρώσεις φοιτητῶν καὶ σειραὶ μαθημάτων ὀργανωθεῖσαι ὑπὸ τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Συμβουλίου καταλήγουν εἰς τὸ πόρισμα ὅτι εἶναι ἐπάναγκες νὰ ἐμβαθύνουν οἱ σπουδασταὶ εἰς τὰ βασικὰ θέματα τῆς εὐρωπαϊκῆς συνεργασίας.

Τὸ ἐπόμενο ἐτος (1956) ἡ δευτέρα εἰδικὴ σύνοδος τῆς παρὰ τῷ Εὐρωπαϊκῷ Συμβουλίῳ ἐπιτροπῆς ἐπὶ τῶν μορφωτικῶν καὶ τῶν ἐπιστημονικῶν ζητημάτων ἀφιερῶται εἰς τὸ θέμα τῶν εὐρωπαϊκῶν Πανεπιστημίων. Ἡ Συμβουλευτικὴ Συνέλευσις, ἀπ' αὐτῆς ταύτης τῆς συστάσεώς της, εἶχεν ἐκδηλώσει ἰδιάζον ἐνδιαφέρον ὑπὲρ τοῦ θέματος τῆς ἀνωτάτης παιδείας ἐν Εὐρώπῃ. Αἱ ἐν τῇ εἰδικῇ ἐπιτροπῇ συζητήσεις ἔλαβον χώραν ἐν τῷ πνεύματι τούτῳ. Κατέληξαν δ' αἱ τοιαῦται συζητήσεις εἰς πορίσματα ἐπιτρέποντα ἰδίᾳ νὰ γίνουν προσιτώτερα τὰ Πανεπιστήμια καὶ αἱ ἄλλαι ἀνώταται Σχολαὶ εἰς τοὺς εὐρωπαίους σπουδαστάς καὶ εὐχερεστέρα ἢ ἀνταλλαγὴ φοιτητῶν καὶ καθηγητῶν μεταξὺ τῶν Πανεπιστημίων τῶν ἐπὶ μέρους εὐρωπαϊκῶν χωρῶν.

Ἀπ' ἐτέρου ἀπὸ τοῦ 1950 καὶ ἐφεξῆς κύκλος εὐρωπαϊκῶν σπουδῶν ὀργανοῦται κατ' ἔτος ἐν Στρασβούργῳ, μὲ μεγαλυτέραν ὁλονὲν ἐπιτυχίαν καὶ εὐρυτέραν σὺν τῷ χρόνῳ συμμετοχὴν. Οἱ παρακολουθοῦντες τὰς σπουδὰς ταύτας παρίστανται καὶ εἰς τὰς ἐν τῇ Συμβουλευτικῇ Συνελεύσει συζητήσεις καὶ καθιστοῦν εἶτα ἀντικείμενον ἀνταλλαγῆς γνωμῶν μεταξὺ των τὰ κυριώτερα θέματα τῆς ἡμερησίας διατάξεως τῆς Συμβουλευτικῆς Συνελεύσεως. Ἡ ἀνταλλαγὴ ἀπόψεων εἰς τὰ ἀντίστοιχα σεμινάρια κατευθύνεται ἀπὸ καθηγητάς ἀνωτάτων Σχολῶν. Κατ' ἄλλας ἡμέρας συγκαλοῦνται ὀλομέλεια καὶ γενικεύονται αἱ συζητήσεις. Ἡ ἐπιμόρφωσις συμπληροῦται δι' ὀμιλιῶν, πολιτικῶν καὶ μορφωτικῶν ἀνακοινώσεων καὶ διὰ διαλέξεων, εἰς τὰς ὁποίας ὀμιλοῦν προσωπικότητες πανευρωπαϊκοῦ κύρους.

Αὐτὰ εἶναι τὰ κυριώτερα ἐπιτεύγματα τὰ ὁποῖα ἀπέρρυσαν ἀπὸ τὴν δράσιν τοῦ Συμβουλίου τῆς Εὐρώπης — καὶ ἀπὸ τὴν Εὐρωπαϊκὴν Κίνησιν γενικώτερον — κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν τελευταίων ὀκτῶ ἢ ἐννέα ἐτῶν, εἰς

τὸ πεδῖον τὸ μορφωτικόν, εἰς τὸν τομέα τοῦ πνευματικοῦ πολιτισμοῦ ἐν γένει. Εἶναι δὲ ταῦτα πλουσιώτερα καὶ οὐσιαστικώτερα ἀπὸ ὅσα ἔχουν ἐπιτευχθῆ εἰς τοὺς σκιώδεις ἐπὶ τοῦ παρόντος πολιτικούς θεσμούς καὶ εἰς τὰ συλλογικά των ὄργανα, μὲ τὰς γνωμοδοτικὰς μόνον ἀρμοδιότητας καὶ μὲ τὸ περιορισμένον εἰς ὑποδείξεις καὶ εἰς συστάσεις ἔργον των. Ἐχουν ἐπίσης προχωρήσει ταῦτα περισσότερο ἀπὸ τὰς οἰκονομικὰς ἐνώσεις καὶ ἀπὸ τὰς κοινοπραξίας ἐν γένει τοῦ οἰκονομικοῦ τομέως. Αἱ τελευταῖαι — ἂν ἐξαιρέση τις τὴν καθ' ὑπερβολὴν στενὴν εἰς ἀριθμὸν μελῶν Κοινοπραξίαν ἄνθρακος καὶ χάλυβος — εὐρίσκονται εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς ὀργανώσεώς των ἀκόμη.

Ὁ πολὺς κόσμος δὲν γνωρίζει ἐπαρκῶς τὴν πρόοδον αὐτὴν τῆς εὐρωπαϊκῆς ιδέας εἰς τὸν τομέα τὸν μορφωτικόν, διότι εἰς ὅλας τὰς εὐρωπαϊκὰς χώρας ὁ ἡμερήσιος τύπος καὶ αἱ ραδιοφωνικαὶ ἐκπομπαὶ ἐνδιαφέρονται περισσότερο διὰ τοὺς θεσμούς οἱ ὅποιοι εἶναι πολιτικῆς ἢ οἰκονομικῆς ὑφῆς καὶ μὲ αὐτούς κυρίως ἀσχολοῦνται. Εἶναι καὶ τοῦτο ἐν τῶν χαρακτηριστικῶν τῆς ἐποχῆς μας, μὲ τὴν ἀρκετὰ μονόπλευρον ἐπίδοσίν της εἰς τὰ θέματα τοῦ συγχρόνου τεχνικοοικονομικοῦ πολιτισμοῦ καὶ μὲ τὸ κάπως ἡλαττωμένον διὰ τὰ πνευματικὰ ζητήματα ἐνδιαφέρον τῆς κοινῆς γνώμης πανταχοῦ τοῦ κόσμου, ἀκόμη καὶ ἐδῶ εἰς τὴν ἰδικὴν μας περιοχὴν, τὴν εὐρωπαϊκὴν.

Αἱ μικρότεραι εὐρωπαϊκαὶ χώραι δὲν εἶναι βεβαίως εἰς θέσιν νὰ ἀναλάβουν μεγάλης πνοῆς πρωτοβουλίας ἢ ἐν γένει πρωτεύουσαν ἀποστολὴν εἰς τὰ ζητήματα πνευματικοῦ πολιτισμοῦ τῆς Εὐρωπαϊκῆς Κινήσεως. Μὴ ἔχουσαι πολλὰς δυνατότητας νὰ ἐμφανίζωνται πρῶται εἰς τοιαῦτα θέματα, ἀκολουθοῦν ἀπλῶς τὰς μεγάλας δυτικὰς χώρας καὶ προκειμένου περὶ τῶν ζητημάτων αὐτῶν, ὅπως γίνεται καὶ μὲ τοὺς τομεῖς τῶν πολιτικῶν θεσμῶν καὶ τῶν οἰκονομικοῦ χαρακτῆρος συνδέσεων. Πάντως, εἰδικώτερον ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες παρακολουθοῦμεν μὲ εὐλόγον ἱκανοποίησιν τὰς προόδους αὐτὰς τῆς εὐρωπαϊκῆς ιδέας εἰς τὸν μορφωτικόν τομέα. Δικαιούμεθα νὰ αἰσθανώμενα, περισσότερο ἴσως ἀπὸ οἵανδήποτε ἄλλην χώραν, καὶ μάλιστα ἐκ τῶν μικροτέρων εἰς πληθυσμὸν εὐρωπαϊκῶν χωρῶν, ὑπερηφάνειαν καὶ χαρὰν διὰ τὰ ἐπιτεύγματα αὐτὰ τῆς Εὐρωπαϊκῆς Κινήσεως εἰς τοὺς τομεῖς τοῦ πνεύματος καὶ τῆς καλλιτεχνικῆς δημιουργίας καὶ τῶν γραμμάτων καὶ τῆς διανοήσεως ἐν γένει, ἀναλογιζόμενοι ὅτι ἡ Ἑλλάς μας ὑπῆρξεν ἡ κοιτὶς τοῦ πνευματικοῦ τούτου πολιτισμοῦ πρὸ εἴκοσι πέντε αἰώνων καὶ ὅτι τὸ ἑλληνορωμαϊκῆς καταγωγῆς τοῦτο σύγχρονον οἰκοδόμημα τοῦ δυτικοῦ πνεύματος ἀποτελεῖ, ὡς καὶ ἀνωτέρω εἶπομεν, τὸ ἀρραγὲς θεμέλιον τῆς εὐρωπαϊκῆς ιδέας, τὸ παγιώτερον καὶ μονιμώτερον στοιχεῖον συνοχῆς καὶ κοινότητος συνειδήσεως τῶν λαῶν τῆς ἡπείρου μας.